

પરિશિષ્ટ-૧

સંશોધક સાથેની મુલાકાત

સર્જક સાથેની મુલાકાત આગત પ્રો.વિનયકાંત દ્વારા લેખિતમાં પુછવામાં આપેલા પ્રશ્નોના પ્રત્યત્તરો :

૧. સાહેબ આપે સાહિત્ય વાંચન અને સંશોધન-સંપાદન કાર્યનો આરંભ કેવી રીતે કર્યો હતો.

વાંચનનો આરંભ તો સહજ રીતે બાળપણથી જ થયો હતો. પિતા અમદાવાદમાં મિલ મજૂર હોવા છતાં ઘેર ઝગમગ ખાસ મારે માટે મંગાવતા હતા. બાળપણમાં ઝગમગનું વાંચન કરાવતા. બાળવાર્તાઓ, બાળજોડકણાં, જાણવાં જેવું વાંચતો તો વળી મારી શાળા સરસપુર શાળા નંબર ૧૮માં પાંચથી સાત ધોરણ ભણતો તે દરમિયાન સ્કુલની સામે જ બાળવાંચન લખ્યું હતું સ્કુલ સવારની હતી બપોર પછી સાંજે બાળવાંચનનાલયમાં આવતા જુદા જુદા મેગેઝીન, બાળપુસ્તકો ત્યાં જઈને વાંચતા. આમ વાંચવાનો શોખ સહજ રીતે જ બાળપણથી કેળવાયો, મોટપણે મક્તુપુર ગામના પુસ્તકાલયના ઘણાંખરાં પુસ્તકો વાંચવા લઈ આવતો કોલેજના અભ્યાસ દરમિયાન કોલેજ ગ્રંથાલયના પુસ્તકોનો ભરપુર ઉપયોગ કરતો હતો.

સંશોધન-સંપાદન કાર્યનો મૂળ બીજ તો સરસ્વતી વિદ્યાલય, સરસપુરના ૮ થી ૧૧ ધોરણ સુધીના અભ્યાસકાળ દરમિયાન વવાયા હતા. સ્કૂલમાં દર બુધવારે ઈતરપ્રવૃત્તિના છેલ્લા બે તાસ રહેતા. આ તાસમાં દરેક વિદ્યાર્થીઓ પોતાને મનગમતી પ્રવૃત્તિઓ કરતા રહેતા તે દરમિયાન ટપાલ ટિકીટો ભેગી કરવી પશુપક્ષીઓ, પ્રકૃતિ સૌંદર્યના વૈજ્ઞાનિકોના ફોટાઓનું કલેક્શન, પ્રાચીન સિક્કાઓના સંગ્રહ કરવો, ભારત-પાકિસ્તાન યુદ્ધના ફોટોગ્રાફ્સના કટીંગનો

આલબમ બનાવવો. આવા જુદા જુદા આલબમ બનાવા જુદા જુદા મેગેઝીન, છાપા, સામાહિકો, ત્રૈમાસિકો ફેંદી, પસ્તીવાળાઓ પાસેથી સાબરમતીના પટમાં ભરાતી ગુર્જરીમાં પિતાજી સાથે, સ્નેહીજનો સાથે જઈને મેળવતા ત્યાંથી આવા સંગ્રહો કરવાનો શોખ મોટપણે સંશોધન-સંપાદન તરફ લઈ ગયો તેવું મને લાગે છે.

ઉચ્ચ અભ્યાસ અર્થે અતિવાસ્તવવાદ જેવા વિષય લઈને નિકળેલો પરંતુ શ્રી કનુભાઈ જાની સોહેબે લોકસાહિત્યના અભ્યાસ તરફ અંગુલી નિર્દેશ કરીને આ દિશા ખોલી આપી ત્યારથી આરાંભીને આજ દિન સુધી પાછુ વળીને જોયું નથી. લોકસાહિત્યના વિષયે તો મને જીવનરસ પાયો છે. મારા સુખના-દુઃખના દિવસોમાં મને જીવંત અને તરોતાજો બનાવ્યો છે.

૨. સાહેબ આપને પ્રકૃતિ અને ગ્રામીણ સંસ્કૃતિ સાથેનું આકર્ષણ :-

પ્રકૃતિ એ તો મારે માટે નોળવેલ સમાન છે મોટા ભાગે આજે પણ દિવસના ચાર-પાંચ કલાક પ્રકૃતિ મારી આસપાસ-ચોપાસ, ચારોતરફ ફેલાયેલી જ હોય, પ્રકૃતિના દરિયામાં તરું નહીં ત્યાં સુધી મારી સાંજ પડે નહીં. બાળપણથી નદી-નાળા, તળાવની પાળે ફરવું ગમતું પિતાજીના અવસાન પછી મક્તુપુરમાં રહેવાનું બન્યું ત્યારથી આજે ૬૩ વર્ષની ઉંમર સુધી કોઈ દિવસ પ્રકૃતિથી દૂર રહેવાનું ભાગ્યે જ બન્યું છે. જુવારના ખેતરે માળો અવશ્યે બાંધતો માળા ઉપર બેસીને વાંચવાનું, લખવાનું અરે મારા સંશોધનના લગભગ અડધો અડધ પુસ્તકો માળા ઉપર બેસીને જ લખ્યા છે. કોલેજમાં અધ્યાપક હોવા છતાં માતાને ખેતીકામમાં, પશુપાલનમાં મદદ કરાવતો જ રહ્યો છું. સવારે કોલેજમાં, બપોરે જમ્યાં પછી માળા ઉપર જઈને બીજા દિવસના ભણવાની તૈયારી કરવાની. માળા ઉપર પુસ્તકો, સામાયિકો, નોટ, પેન, પેન્સિલ બધું જ મળે રાત્રે તારાથી મઢાયેલા આકાશ નીચે જ સુવાનું માત્ર શિયાળો, ચોમાસામાં જ ઘરમાં સુવાનું, ગ્રામીણ સંસ્કૃતિ તરફથી આકર્ષણ તો સહજ પણ

કેળવાયેલું, ગામમાં આવતા વહીવંચા બારોટો, પુતળીવાળા ભાટભાવાઈ કરતા તરગાળાઓ, અને ચાર્તુમાસમાં રાતે કોઈના ઘેર બેસીને વાર્તા માંડતા ભરથરીઓને સાંભવવાએ મને ગમતું. ગામની જુદી જુદી જ્ઞાતિઓના પોશાક, ખાનપાન, લયલહેકા, ગીતો, વાર્તાઓનો અભ્યાસ એ મારા રસનો વિષય હતો. મારી આજુબાજુના અનેક ગામોમાં જ્યારે જવાનું બને ત્યારે પ્રજાજીવનની ખાસચિતોનું નિરીક્ષણ સહજ પણ થઈ જતું ઓલી હદે આકર્ષણ હતું. આ પ્રદેશના ઉત્સવો અને તહેવારો, વ્યવહારો, ખાનપાન, પોશાક, આભુષણોનો અભ્યાસ મારા લોહીનો પ્રાણધબકાર બની ગયો તેની મને ખુદને ખબર ન પડી તેમ કહું તો પણ ચાલે એટલે હદે અહર્નિશ આ અભ્યાસ ચાલતો રહ્યો છે.

૩. આપશ્રીનો સંશોધન યાત્રા કેવી રીતે આરંભાય :-

હકીકતે ઉચ્ચઅભ્યાસ માટે અતિવાસ્તવવાદ વિષયને લઈને નીકળેલો પરંતુ પ્રો.કનુભાઈ જાની સાહેબે મને તમારી આસપાસ રહેતા લોકોની લોકસંસ્કૃતિનો, તેમનાગીતો, વાર્તા, કથા-ઓઠા, જોડકણાં, ભજનોનો અભ્યાસ કરો. તેમ કદી મને જુદી જ દિશા ખોલી આપી અને મારી લોકસંશોધનયાત્રાને આરંભ થયો તેમ હું ચોક્કસ પણે કહી શકું.

૪. આપશ્રી આ સંશોધન-સંપાદનમાં કઈ કઈ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડ્યો છે.

પહેલી મુશ્કેલી તો આ સંશોધનકાર્ય પ્રમાણમાં ખર્ચાળ હતું. એ જમાનામાં માંગા ટેપરેકાર્ડર ખરીદવા, ઓડિયો કેસેટ ખરીદવી, ટેપ રેકોર્ડર માટે પાવર ખરીદવા, ક્ષેત્રકાર્ય માટે ગામે ગામ ફરવાનું ખર્ચ, મોઘુ પડતુ આર્થિક રીતે પરવડે તેમ ન હોવા છતાં એક ધૂન લાગેલી તેથી સંશોધન રસને પોષવા માટે આવો ખર્ચ કરતો રહ્યો. ૧૯૮૮ કેસેટોમાં લોકગીતો, લોકકથાઓ રેકોર્ડ કરી, વિડિયોયાફી આવી ત્યારે ઉત્તર ગુજરાત શકનોની ૯ વિડિયો કેસેટ બનાવી અને પાંચ પ્રાચીન મંદિરો,

વાવોની વિડિયો કેસેટ બનાવી, હજારો ફોટોગ્રાફ્સ પાડ્યા. આવા ખર્ચાળ સંશોધનના શોખનો ધરના તમામ સભ્યો વિરોધ કરતા, પત્ની, માતા, કુટુંબીજનો અને પાડોશીઓ અને મિત્રો સુધી તમામ લોકો આ કાર્યનો વિરોધ કરતાં. આપણને આવા ખર્ચા ન પોષાય તેવું કહીને રોકતા, પત્ની અને માતા સરજપણે કહેતા હતા. તમે આ ગીતો ગંગાબેન અને મંગુબેન પાસે જઈને રેકૉર્ડ કરીને અભ્યાસ કરો છો. તેથી તમને નોકરી મળી જવાની છે. આવા ગીતો ભેગા કરીને અભ્યાસ કરવાથી નોકરી મળી જવાનો હોય તો સરકાર સીધા જ ગંગાબેન અને મંગુબેન ને નોકરી ઉપર ના રાખીલે. તે મને નોકરીએ રાખે. આમ આર્થિક સંકટામળ અને ધરના સભ્યોનો વિરોધ મારા સંશોધન કાર્યનો પાયાની મૂશ્કેલીઓ હતી. આ સિવાય તે જમાનામાં વગર સાધને ગામેગામ સાયકલ લઈને કે પગપાળા કે બસ-ટ્રકોમાં બેસીને આવવાની મૂશ્કેલી તો મને તે સમયે આ મૂશ્કેલી છે તેવું લાગ્યું નથી. જીવનના સહજ ભાગ સમાન આ લાગ્યું છે આજે એ રીતે સાયકલ કે પગપાળા કે બસ-ટ્રકોમાં બેસીને ન જઈ શકું આજે એ મૂશ્કેલી કાર્ય છે તે વખતે મને સહજ લાગ્યું હતું.

૫. સાહેબ, આપશ્રી આ સંશોધન-સંપાદન કાર્યમાં માહિતીદાતાઓ પાસેથી કેવો અને કેટલો સહકાર મળ્યો હતો :-

ગામમાં વ્યક્તિગત રીતે મારી અને મારા પરીવારજનો પ્રત્યેના આદરભાવને કારણે પ્રમાણમાં મૂશ્કેલી ઓછી અને સહકાર જાજો એવું બન્યું છે. જ્યાં એકાદ ગીત મળવાની અપેક્ષા હોય તો પાંચ પચીસ મળે અને પાંસ પચીસ મેળવવાની અપેક્ષા હોય ત્યાં એક બે મળે તેવું બનતુ. ક્યારેક ખેતી કામ કરનાર માહિતીદાતા થાક્યો-પાક્યો આવ્યા હોય ના કહી શકે, નહી વાર્તા માંડી શકે નહી તેવી સ્થિતિમાં મુદત પાડવી પડે બીજી ત્રીજી મુદતે પણ આવા જ હાલ હોય વારંવાર ધક્કા ખાવા પડે એમાં આસપાસના ગામોમાં રોકેડીંગ માટે નિકળ્યા હોય

એ અને ઘરમ ધક્કા ખાવા પડે ત્યારે થોડુંક મનમાં લાગે મૂકો કાંઈ કરવું નથી પણ થોડા દીવસ પછી રેકોર્ડીંગ માટે પહોંચી જઈએ. માહિતીદાતાઓ ક્યારેક ક્યારેક તેમના નાના મોટા કામો કરવાની અપેક્ષા રાખતા એ પુરા કરવા પણ પડતા.

૬. સાહેબ આપશ્રી પર કયા સર્જકો અને સંશોધન-સંપાદકોનો પ્રભાવ પડ્યો હતો.

સર્જકોના પ્રભાવમાં જો કોઈ પ્રભાવ પડ્યો હોય તો કદાચ પન્નાલાલ પટેલનો હોઈ શકે. તેમની બધીજ નવલકથાઓ બે થી ત્રણ વાર વાંચી હશે. એ પણ યુવાનીમાં જ બીજા ર.વ.દેસાઈ, ગુણવંત આચાર્ય, પિતામ્બર પટેલ, ઈશ્વર પેટલીકર, ઝવેરચંદ મેઘાણી, વજૂ કોટક જેવાને વાંચતા રહ્યો પણ તેમનો કોઈ વિશેષ પ્રભાવ હોય તેવું જણાતું નથી. સંશોધક - સંપાદકોમાં મેઘાણી, માધુભાઈ પટેલ અને ખોડીદાસ પરમારના સંપાદનો અભ્યાસ નિમિત્તે જોયા છે. એમાં મેઘાણી, ખોડીદાસ પરમારના થોડાક સારા કહી શકાય તેવા લાગ્યા છે. પણ તેમનો પ્રભાવ મારા ઉપર પડ્યો છે તેવું કહી નહી શકો. બીજા અનેક લોકગીતો અને લોકકથાના આપણે જોયા માણ્યા છે. પણ તેની ગુણવત્તા વિષે મને અનેક પ્રશ્નો જાગ્યા છે. તેથી આ વિષે વધારે કહેવું નથી. લોકગીતો અને લોકકથા લોકવાર્તાઓ વિષે લોલમલોલ ખૂબ જ ચાલ્યું છે. કેટલુક તો ન છપાય તો સમાજ ઉપર ઉપકાર કર્યો લેખાય તેવું પણ ધ્યાન ઉપર આવ્યું છે.

૭. સાહેબ આપ શ્રીને આ સંશોધન કાર્યમાં સામાજિક અને આર્થિક મુશ્કેલીઓ નહી હતી.

હા ચોક્કસ નહી હતી. ઘરના સભ્યો માતા અને પત્ની, કૌટુંબિકજનો અને પાડોશીઓ, મિત્રો આવું ખર્ચાળ કાર્ય છોડી દેવા કાયમ માટે જણવતા આવતા ચોથાકમના પ્રશ્નમાં આ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો છે.

૮ સાહેબ આપશ્રીને આ સંશોધન-સંપાદન કાર્યમાં કુટુંબનો સહકાર કેવો અને કેટલો મળ્યો હતો.

મારા પત્ની સહિત સમગ્ર કુટુંબનો આ ખર્ચાળ સંશોધનકાર્ય ન કરવાનો આગ્રહ કાયમ રહ્યો છે. તેમ છતાં રેકોર્ડિંગ સમયે જ્યારે રાત્રે ગામ કે પરગામના સ્ત્રી સમુદાય પાસે ગીતોના રેકોર્ડિંગ માટે જતો ત્યારે ઘણીવાર મારી પત્ની આખો દિવસ ખેતર અને ઢોરઢાંખરના ઘાસ ચારાના ભારા વાઢી ને ઉઘાડી લાવી હોય ખેતીકામ કરીને આવી હોય તેમ છતાં મારી મોડી રાત્રે સુધી ઉજાગરા કરતી ક્યારેક આસપાસની સ્ત્રીઓ ગીતો ગાતી હોય અને હું રેકોર્ડિંગ કરતો હોય અને તે થાકની મારી ડોલા ખાતી હોય ત્યારે સ્ત્રીઓ ગાવા માંડતી કે

વહુને ડોલણીયું ઘડાવો રે વહુ તો ઊંઘે છે

વહુને ખિચજે ઘોડીયુ ઘલાવો રે વહુ તો ઊંઘે છે.

વહુને કાગડા હાલો ગાશી રે વહુ તો ઊંઘે છે

આમ તેમના આવવાથી નવા ગીતો પણ મળી આવતા અને બીજા દિવસે કરેલી પણ ખરી આપણે કાલે જ્યાં ગયા હતાં ત્યાં આ બેનને આ ગીત આવડે છે. બીજા બેનને આ ગીત આવડે છે. તમે યાદ કરાવશો એ ગાશે. એવા કહેવા પ્રમાણે બીજા દિવસે બે બહેનો પાસેથી બે ગીતો મેળવી લેતો. મારા માતા લોકગીતોનો ભર્યો ભર્યો ભંડાર સમાન હતી. એણે કેટલાંક ગીતોના ‘થડિયા’ એટલે કે પ્રારંભની પંક્તિઓ મને આપેલી આવા ગીતો પણ છે. કેટલાક લગ્નગીતો અને જન્માષ્ટમી ગીતો આપ્યા છે. મારી માતા નિરક્ષર હતી પણ હૈયા ઉકલત ભારે હતી. આજે પણ સામાજિક કામોમાં તેની સલાહ સૂચન પ્રમાણે જ લગભગ ચાલુ પડે તેવી અગમવાણી હોય છે.

૯ સાહેબ આપશ્રીના આ સંશોધન - સંપાદન અભિવ્યક્ત થયેલા સામાજિક મૂલ્યોનું આપણા મતે કેટલું મહત્વ રહ્યું છે.

આવા સંશોધન-સંપાદનમાં લોકોને સમજવાની ચાવી હોય છે. લોકો સાથે એકતા કેળવવાના સાધન તરીકે આ લોકસાહિત્યની સામગ્રી ઉપકારક છે. હવે સમાજ પલટાઈ રહ્યો છે. ત્યારે આ સામગ્રી એકઠી કરી લેવામાં નહીં આવે તો આ સામગ્રી નાશ પામશે. આ સામગ્રીનું સંપાદન અને અભ્યાસ અત્યંત ઉપયોગી સાબિત થવાનો છે.

લોકોની જ મુડીને એકઠી કરીને, સાચવીને, જાળવીને, લોકોને જ આપવાનું કાર્ય છે. હાલ આવા સંશોધનો-અભ્યાસો થોડાઘણાં માનવીઓના સાહિત્ય વિલાસ સમાન બની ગયેલા હોય તેવું જણાય છે. તેથી આ કાર્ય માત્ર સંશોધનવિલાસ કે બુદ્ધિવિલાસ નથી. આ તો લોકજીવનનો પ્રકાશ છે. એ ભણેલા થોડાક અને અન્ય વિશાળ લોકસમાજ બન્ને વચ્ચે નવીન આદાન -પ્રદાન નો માર્ગ ખોલે તે જરૂરી છે. અને ત્યારે જ આવા સંશોધનો હેતુ બર આવે આજ સુધી સમાનતા, એકતા અને સમરૂપતા આણી શકાય નથી તેનું એક કારણ એ છે કે સંશોધકો લોકોથી કાયમ ઉચ્ચે રહીને કે દૂર રહીને બુદ્ધિ ચલાવ્યે રાખે છે. નિકટ જઈને લોકસામગ્રીનું ચયન કરી, લોકોને તેનો લાભ આપવાનો પ્રયત્ન ભાગ્યે થાય છે. આ સામગ્રી બે રીતે વાપરવાની ઈચ્છા રાખું છું. એક અહીં અભ્યાસ જે થયો તે ભણેલા સૌને માટે છે. જ્યારે સામગ્રી જે સંપાદીત કરીને લિપિબદ્ધ કરી છે. તે લોકોના ખપ માં આવશે વળી આવા સંશોધનો ઐતિહાસિક દ્રષ્ટીએ, સામાજિક દ્રષ્ટીએ, સાંસ્કૃતિક દ્રષ્ટીએ, માનવશાસ્ત્રની દ્રષ્ટીએ, સાહિત્યની દ્રષ્ટીએ, ભાવનાની દ્રષ્ટીએ એમ ઘણી દ્રષ્ટીએ ખૂબ જ મહત્વના છે. આ સાહિત્ય દ્વારા આ વિષયોમાં વિશેષ ખેડાણ કરી શકાય તેમ છે. કારણ કે લોકસાહિત્ય જીવનનું સાહિત્ય છે. એતો લોકોના જીવનમાં વણાઈ

ગયું છે. લોકોના જીવનમાંથી ઉતરી આવ્યું છે. જેથી તેનું મહત્વ પણ વિશેષ છે. લોકોના ઈતિહાસની તો આ જીવતી સામગ્રી ગણાય બોલતો સાંસ્કૃતિક દસ્તાવેજ ગણાય.

૧૦. સાહેબ આપશ્રીના લોકગીત સંપાદનોમાં પ્રેરણારૂપ કોણ રહ્યું છે.

પ્રશ્ન મારે માટે મુશ્કેલ છે મુંઝવે તેવો છે. આ લોકગીત સંપાદન હું નહીં કરું તો કાળના પ્રવાહમાં નાશ પામશે. સદાય માટે આ ગીતો ખોવાઈ જશે તેના કરતાં જેટલા મળે તેટલા મેળવી લઉં અને પ્રગટ કરું સમાજનું છે અને સમાજને અર્પણ કરું તેવા ભાવથી આ ખર્ચાળ કાર્ય હોવા છતાં કર્યું છે. તેરા તુઝ કો અર્પણ એવા ભાવથી થયેલું આ કાર્ય છે. આ સંશોધન કાર્ય કરવામાં મને આનંદ આવતો હતો. આસપાસનું જગત ખરી પડતું, હું લખતો વાંચતો ત્યારે કેટલાંક દિવસતો સમી સાંજે બેઠો હોય રાત્રિ વિતી ને અને સવાર પડી ગયું હોય તેની પાછા મને ખબર પડતી ન હતી. ન્હોતો થાક કે ન્હોતો ઉજાગરાનો ભાર લાગતો આ દિવસો પણ આવે તો હું ભગવાન અને આ વિષયનો આભારી રહીશ. સમાજ ને પરત આપવાનો ભાવજ મને આનંદ આપતો અને પ્રેરણા આપતો.

૧૧. સાહેબ, આપશ્રીના ‘સરસ્વતીના કાંઠે’ સંપાદન ગ્રંથ તબક્કે આપનો અનુભવ કેવો રહ્યો હતો.

‘સરસ્વતીને કાંઠે’ એ મારું પ્રથમ પુસ્તક પ્રગટ થયું. પરંતુ તે પૂર્વ મેં ઉચ્ચ સંશોધનની પદવી માટે મહાનિબંધના સંશોધનનું કાર્ય પૂર્ણ કર્યું હતું. સંશોધન કાર્યનો પૂરેપૂરો અનુભવ મારી પાસે હતો જ. લોકકથાના સંશોધન માટે સારસ્વત મંડલના ગામોમાં પગપાળા, સાયકલ દ્વારા, ખાનગી વાહનો, ટ્રકો-ટેમ્પો જે સાધન મળ્યું તે સાધન દ્વારા પ્રવાસ કર્યો. ખાવા-પિવાનું સાન-ભાન પણ ન રહે તેવો તિવ્ર સંશોધન કાર્ય માટેનો રસ અને ઉત્કાંઠા હતી. નદી, નાળા, વહેળા ખૂંદવા,

આસપાસની પ્રકૃતિને નીરખવી, પ્રાચીન ખંડેરો અયુજ્ય ડેરીઓ, સ્મારકો વિષે માહિતી એકત્ર કરવી મુશ્કેલ હતી. પૂછતાં પૂછતાં પંડીત થવાય તેમ માહિતી દાતાઓ શોધી કાઢવા, પાણિયાઓ પરના લખાણની વાંચના કરવી જાણતલ વૃદ્ધોની અનુકુળતા મુજબ મળવા જવું. વહિવંચા બારોટોની મુલાકાત લેવી આજે અઘરું તો ખરું જ. જે તે સમયે તીવ્ર વેગથી કરેલું આ કાર્ય આજે સાધન સંપન્ન હોવા છતાં હું ન કરી શકું તેવું લાગે છે. ‘સરસ્વતી ને કાંઠે’ લોકકથા માટેના સંશોધન કાર્ય દરમિયાન હું ખૂબ જ સારી રીતે ઘડાયો સંશોધક તરીકે તેવું મને લાગે છે. બાકી જાત જાતના અનુભવો કહેવા બેસુંતો પાનાના પાના ભરાય.

૧૨. રાજમાતા મીનળદેવી વિશે સંપાદન ગ્રંથ તબક્કે આપશ્રીને કઈ કઈ મૂશ્કેલીઓનો સામનો કરવો.

‘રાજમાતા મીનરદેવી’ પુસ્તકનો ઈતિહાસ છે આ ઈતિહાસ મૂલક સંશોધન કાર્ય માટે જોઈતા પુસ્તકો જ ઉપલબ્ધ નહોતા. તે મેળવવા વિજાપુર થી એલ.ડી. ઈન્ડોલોજી, અમદાવાદના અસંખ્ય ઘક્કા ખાવા છતાંય જોઈતાં પુસ્તકો મળે નહીં. ઉપાશ્રયનું ગુજરાતી ભાષાંતર જોઈતું હતું. ઈન્ડોલોજીવાળા પુસ્તક જીર્ણ હોવાથી આપવાની વાત તો બાજું પર રહી પણ લોકરમાંથી કાઢવાની જ ના પાડે, પુસ્તક મળે નહીં, આખરે છેક મદ્રાસથી ચંદ્રપ્રભુ જૈન મંદિરમાંથી તેનો ભાગ-૧ પ્રાપ્ત થયો હતો. તેવું જ મેરુતુગાયાર્ય કૃત ‘પ્રબંધચિતામણી’ પુસ્તકનું ભાષાંતર વિસનગરથી મળ્યું. તો પિલવાઈમાંથી સંસ્કૃત-પ્રાકૃત મૂળ પાઠ મળ્યો. તો કોઈ પુસ્તક પાલનપુર તો કોઈ પાટણથી મળ્યાં. કેટલાંક પુસ્તકો જાતે ખરીદ્યા. અનંત રસને પાષવા માટે આ ખર્ચ વહન કરવું પડ્યું.

તો વહીવંચા બારોટના ચોપડે લખાયેલી વિગતો એકત્રિત કરવા એકલવ્યની જેમ એક ધગશથી હાર્યા-થાકવા વગર તેમણે કહેવા સમયે અને સ્થળે બિનચૂક

પહોંચી જવું પડ્યું. અતુટ વિશ્વાસ રાખી અસંખ્ય ઘક્કા ખાઈને આખરે જરૂરી માહિતી સુધી પહોંચી શકાયું. ઊંઝા અને વડનગરના ઐતિહાસિક શિલાલેખ જોવા, ફોટોગ્રાફ્સ લેવા, વહિવંચાની નોંધો પ્રમાણે જે તે ગામોમાં જઈ નોંધ પ્રમાણેની માહિતીની સચ્ચાઈની ખાતરી કરવાનો રઝળપાટ ધકવી નાખે તેવો હતો.

કોલેજના આચાર્ય પટે હોવાથી કોલેજના સર્વાંગી વિકાસની પ્રવૃત્તિઓ, યુ.જી.સી. સરકાર, યુનિવર્સિટી, અન્ય સરકારી ખાતાઓના જવાબો કરવા, વિદ્યાર્થી, અધ્યાપક અને સામાજિક સંસ્થાઓની પ્રવૃત્તિઓને યોગ્ય આપીને આ સંશોધન કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવું. એ બે ઘોડા ઉપર એક સાથે સવાર થવા જેવું કપરું કાર્ય હતું. આચાર્ય પટે રહી સંશોધન કાર્યમાં એકરૂપ થવું એ તો અગ્નિકુંડમાં ગુલાબ ખીલવવા જેવું કપરું કાર્ય હતું. ઇતિહાસકારોની પ્રચલિત માન્યતાનું ખંડન કરવું અને સત્યનું સ્થાપન કરવું એ તો હિમાલયને ઓળંગવા જેવું દુષ્કર કાર્ય હતું.

૧૩. સાહેબ, આપના જીવનના યાદગાર પ્રસંગો વિશે કંઈ કહેવા માગો છો

સાહિત્ય જગતનો યાદગાર પ્રસંગ માણસા કોલેજના પ્રિન્સીપાલશ્રી કેશુભાઈ પટેલે ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટીના નવા અભ્યાસક્રમને કઈ રીતે ભણાવવો તેના વિશે એક પરિસંવાદ રાખેલો. તેમાં સાંજની સેશનતા વક્તા પુષ્પકર અંદરવાકર હતા. વક્તવ્ય ખરેખર માહિતી સભર હતું એટલું બોલ્યા કે સૂર્યાસ્ત થઈ ગયો. શ્રોતાઓ અનુકૂળતા મુજબ બહાર જઈને ફેશ થઈ આવીને વક્તવ્ય સાંભળે. આયોજકશ્રી પ્રિ. કેશુભાઈ પટેલે પુષ્કરભાઈને કહ્યું હવે દસ મિનીટમાં પૂરું કરો તો પણ વીસેક મીનીટ થઈ. પ્રિ. કેશુભાઈ એ કહ્યું હવે પાંચજ મીનીટમાં પૂરું કરો. એમ કરતાં કરતાં નવ વાગ્યા. હવે બે મીનીટ, હવે એક મીનીટ આખરે માઈક બંધ કરવું પડ્યું. તો પણ વક્તા અટકે નહીં. જમવા જતાં રસ્તામાં સોમભાઈ પટેલ તેમજ મારા જેવા સ્નેહીઓ સામે વક્તવ્ય ચાલું રાખ્યું. જમીને પરત આવ્યા. સોમભાઈ પટેલ

અને પુષ્કરભાઈનો ઉતારો એક રૂમમાં હતો. ત્યાં પણ વક્તવ્ય ચાલું જ હતું. હું પણ શ્રોતા હતો અગિયાર વાગે રાત્રે હું મારી રૂમમાં સુવા ગયો ત્યાં સુધી વાર્તાલાય ચાલું હતો. સવારે સોમભાઈ મળ્યા ત્યારે મને કહે છે કે તમે અગિયાર વાગે ગયા પછી હું પણ થાકીને સૂઈ ગયો હતો. જ્યારે સાડાબારે મારી આંખખૂલી ત્યારે પુષ્કરભાઈનું વક્તવ્ય ચાલું જ હતું. લોકસાહિત્યના આ પ્રખર અભ્યાસીનો લોકસાહિત્ય તરફથી કેવી ભક્તિ સાહિત્ય જગતનો આ મારો સહુથી મોટો યાદગાર પ્રસંગ છે.

બીજો મારો અંગત જીવનનો યાદગાર પ્રસંગ છે. હું અધ્યાપક થયો હતો તો પણ ખેતરમાં પાણત કરવા જતો એક શિયાળાની રાત્રે ઘઉંના ખેતરે પાણત કરતો હતો. શિયાળાની રાત્રિના એકાદ વાગે અડધો ખિલેલચંદ્ર આકાશમાં આવ્યો હતો. બાજુના ખેતરમાં રાયડા ઉપર પીળા ફૂલ ખિલેલા હતા. ઠંડી ઠંડી ફૂલ ગુલાબી હવાની લહેરખીઓ આવતી હતી. ત્યાં દૂર દૂરથી ઘુઘરા ખખડવાનો અવાજ આવ્યો આ ઘુઘરા ખખડતા ને હું પોણત કરતો તે તરફ આવતા ગયા. જેમ જેમ આ ઘુઘરાનો અવાજ નજીક આવતો ગયો તેમ તેમ મને શંકા-કુંશંકા થવા લાગી. શું હશે ત્યાં ધીરે ધીરે હવામાં ઉપર રાયડાના ફૂલવાળા ખેતર ઉપર માણસ જેવી આકૃતિ ચાલતી દેખાવા લાગી. જબરજસ્ત ભયભીત થઈ જવાયું. હાથમાં મજબૂત રીતે પાવડો પકડ્યો. જે કોઈ નજીક આવે તેને પાવડો મારી દેવો તેવું મનમાં નક્કી કરી પાવડો ખભે મૂક્યો. હાથમાંના ફાનસની દીવેટ મોટી કરી પ્રકાશ વધાર્યો. ધીરે ધીરે રાયડા ઉપર ચાલતો માણસ અને ઘુઘરા ખખડવાનો અવાજ મારી નજીક આવ્યો. ને બે ખેતરવા દૂર જઈને ચાલ્યો ગયો. તરત જ હું બોરની ઓરડી જઈને મને થયેલ આ વિચિત્ર અનુભવની વાત બોર ચલાવનાર ભાઈને કરી તે માને નહી. કેં આવું તો બને જ નહીં. પાણની બીજા રેલાવાળા પોંણતીયા ને બોલાવ્યો કે તે આવો ઘુઘરા ખખડવાનો અવાજ સાંભળ્યો. તો તેણે કહ્યું હા. અમૃતભાઈ પોણત કરતા હતા ત્યાં

આવો અવાજ આવતો હતો. આખરે આ શંકાનું સમાધાન થયું કે ગામમાં રાત્રે વરઘોડો નીકકર્યો હતો. તે ઘોડી સુણોક એટલે કે મારા મોસાળમાંથી આવી હતી. પેલો ઘોડી ઉપર બેઠેલો એ વરઘોડો પૂરો થયા પછી ઘોડાના પગે બાંધેલા ઘુઘરા છોડેલા નહીં તેથી વગડામાં ઘુઘરા ખખડતા સંભળાયા અને માણસ રાયડા ઉપર ચાલતો દેખાયો. મનનો ઉદ્વેગ શાંત થયો. મારી શંકાનું સમાધાન થયું.

૧૪. સાહેબ આપના સંશોધન-સંપાદન વિશે ટુંકમાં કંઈ કહેશો

બહું અઘરો સવાલ મારા માટે છે. મારે જ મારા વખાણ કરવાનું લોકકથાના ‘સરસ્વતીને કાંઠે’ પુસ્તકમાં પહેલ વહેલી વખત લોકકથાના દસ્તાવેજ પુરાવા પાળિયા, શિલાલેખો, મંદિરો, કથા સાથે જોડાયેલ પાત્રોના ફોટોગ્રાફ્સ આ પુસ્તકમાં મૂક્યા છે. તેટલું શાસ્ત્રીય સંશોધન કાર્ય કરવા મથામણ કરી છે. અલબત્ત તેની લખાવટ શૈલી પરંપરાગત પુરોગામીઓ જેવી જ છે. તે મને માન્ય ન હતી. પણ મિત્રો જાણવેલો અભ્યાસીના આગ્રહને કારણે એને અનુસર્યો છે. અલબત્ત મારે તો મારી ટાંચણપોથી ના પાનાઓમાં જે માહિતી હતી તે જ સ્વરૂપે મૂકવી હતી. પણ અભ્યાસીઓએ તેમ કરવાની ના પાડી. પછી તો ‘સરસ્વતીને કાંઠે’ના બીજા બે ભાગ પ્રગટ થાય તેટલી માહિતી હોવા છતાં બાકીના બે ભાગ આજદિન સુધી પ્રગટ કરેલ નથી.

‘મું તો ઢોલે રમું’ એ ગ્રંથ અજાણતાં થયેલું ઐતિહાસિક લોકાખ્યાન અને કથાગીતોનું સીમાચિહ્ન સંશોધન કાર્ય છે. સ્કોટલેન્ડમાં બીશપ પર્સિએ ઈ.સ. ૧૭૬૫માં આપેલા ‘રિલીક્વ ઓફ ઈન્સીયન્ટ ઈંગ્લિશ પોયેટરી’ પછીનું બીજું વૈશ્વીક કક્ષાનું આ કાર્ય છે તેવું ગોવર્ધન શર્મા એ મને કહ્યું ત્યારે મારા આનંદની કોઈ સીમા ન હતી. આવું કાર્ય મારા હાથે અજાણતાં થઈ ગયું. એમણે મારું ધ્યાન દોર્યું ત્યારે મને ખબર પડી.

એવું જ ત્રીજું કાર્ય ‘ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરી’ (લોકગીત સ્વરૂપાને પ્રકાર) વિશેના પુસ્તકનું ગીત સ્વરૂપ વિશે આ સ્વતંત્ર પ્રથમ પુસ્તક છે. તેવું નરોત્તમભાઈ પલાણે તેમને પત્રમાં મને જણાવ્યું ત્યારે પણ આનંદ થયો હતો. ‘આપણાં ઓઠા’ પુસ્તક ગુજરાતી લોકસાહિત્યમાં પ્રથમ ઓઠાં સંગ્રહ છે કેટલાંક કાર્યો સહુ પ્રથમ વખત લોકસાહિત્ય જગતમાં સીમાસિત્ત સમા થયા છે. તેનો મને આનંદ છે. આ આપ બડાઈ નથી પણ મિત્રોએ વડિલોએ લેખો પત્રોમાં લખ્યું ત્યારે મને ખબર પડી. અને મારો સંશોધન કાર્ય વેગ પકડતો ગયો તેનો મને આનંદ છે. આ બધું જ સંશોધનકાર્ય વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ મને વૈજ્ઞાનિક ઢબે પૂજ્ય કનુભાઈ જાની સાહેબની માર્ગદર્શનમાં થયું છે. તેનો સંપૂર્ણ યશ પૂજ્ય કનુભાઈ જાની સાહેબને મળવો જોઈએ. બારસો જેટલાં સંપાદિત ગીતોમાંથી માંડ સાડા આઠસો (૮૫૦) જેટલાં ગીતો પ્રગટ થયાં છે. લોકવાર્તાઓના હજુ પાંચ થી સાત ભાગ પ્રગટ થાય તેટલી સામગ્રી હજુ મારી પાસે પડી છે. જ્યારે પ્રગટ થાય ત્યારે ખરું.

૧૫. સાહેબ આપણા આ સંશોધન સંપાદન થી આપને સંતોષ છે.

મારા સંશોધન - સંપાદન કાર્યથી ઉત્તર ગુજરાતના ૧૨૦૦ જેટલા લોકગીતો ધ્વનિમુદ્રિત કરવાથી સંતોષખરો પણ હજુ હજારો લોકગીતો કાળના મુખનો કોળિયો બની લુપ્ત થઈ રહ્યાં છે. તેને ન બચાવી શકવાનો અસંતોષ તો ખરો જ. ઉત્તર ગુજરાતમાં થતી ઈન્દ્રપૂજા શુકન અને માતાજીની પલ્લીના તહેવારોની મૌખિક પરંપરાની ઓડિયો-વિડીયો કેસેટો કરી અભ્યાસ કરવાથી સંતોષ પરંતુ તે પ્રગટ ન થઈ શકવાથી અસંતોષ પણ ખરો. આપણા ઓઠાં જેવું ઓઠાં ઉપરનું ગુજરાતી લોકસાહિત્યમાં જગતનું પ્રથમ સંપાદન કાર્ય પૂર્ણ કરવાનો સંતોષ પરંતુ સેંકડો લોકકથાઓ ઓડિયો કેસેટ્સમાંથી લિપિબદ્ધ કરી હજુ અપ્રગટ રહી ગઈ છે. તેનો અસંતોષ પણ ખરો. પ્રાચીન મંદિર સ્થાપત્યની વિડિયો કેસેટો ફરી અભ્યાસ કાર્યોની

સંતોષ છે. પણ તેને અવાજ સાથે ડબકરી લોકસમૂહ અભ્યાસીઓ સુધી ન મૂકી શકવાનો અસંતોષ પણ છે.

૧૬. સાહેબ આપશ્રીને વિવિધ સંસ્થાઓ તરફથી મળેલ પારિતોષિક વિશે કંઈ કહેશો.

૧. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર તરફથી ૧૯૮૪માં ‘મહેંદી લાલ ગુલાબ’ને પારિતોષિક
૨. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી ગાંધીનગર તરફથી ૧૯૮૫માં ‘મું તો ઢોલે રમું’
૩. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી ગાંધીનગર તરફથી ૨૦૦૧માં ‘આપણા ઓઠાં’
૪. શ્રી ઉમિયા માતાજી સંસ્થાન ઊંઝા તરફથી માતાજીના મંદિર ઊંઝા નગર તેમજ પાટીદારોની ઉત્પત્તિ અને ઇતિહાસ સહુ પ્રથમ વખત લખવા બદલ ‘ઉમિયા સુવર્ણચંદ્રક’ થી ખાસ સન્માન કરવામાં આવ્યું.
૫. શ્રી ઉમિયા માતાજી સંસ્થા ઊંઝા દ્વારા અઢારમી શતાબ્દી રજતજયંતિ મહોત્સવ-૨૦૦૮ માં પાટીદાર સાંસ્કૃતિક પ્રદર્શન કમિટિના ચેરમેન તરીકે પ્રશંસનીય કામગીરી કરવા બદલ પ્રશસ્તિપત્ર, સ્મૃતિ ચિહ્ન અને શાલથી સન્માન કર્યું હતું.

૧૭. આપની અધ્યાપન અને વહિવટીય કાર્ય દરમિયાન સંશોધન-સંપાદનમાં કાર્યમાં ખલેલ પડ્યો હતો ખરો :-

હા, અધ્યાપન થયો તે ૧૧ વર્ષ આચાર્ય પદે રહ્યો તે વીસેક વર્ષ દરમિયાન અનેક વખત વાવાઝોડા, વંટોળ કે તોફાની વમળો ઊભા થયા હતા. તેમાંથી માર્ગ કાઢી કે તેને શાંત પાડીને તે પરિસ્થિતિમાંથી હેમખેમ બહાર નિકળવામાં સમય અને શક્તિનો વ્યય થયો છે. ખરો અધ્યાપક હતો ત્યારે પાંચ અને આચાર્ય બન્યા પછી આઠેક પુસ્તકો તો પ્રગટ થયો છે. આચાર્ય ન થયો હોત તો કદાચ વધારે પુસ્તકો જરૂર

પ્રગટ કરી શક્યો હોત એમ હું ચોક્કસ કહી શકું સમય અને શક્તિ બંને વહીવટ કરવામાં જ ખર્ચાયા છે. સંશોધનાત્મક કાર્ય પ્રમાણમાં ઓછું થઈ શક્યું છે.

૧૮. સાહેબ,આપના આ કાર્યથી પરિવારજનો તથા સમાજનો શું પ્રતિભાવ રહ્યો.

મારા આ સંશોધન કાર્યના પ્રારંભિક કાળ દરમ્યાન આવા ગીતો-કથાઓના ઓડિયો રેકોર્ડિંગ કાર્ય માટે નાણાં ખર્ચવા માટેનો પ્રમાણમાં તીવ્ર કહી શકાય તેવો વિરોધ હતો. પણ પછી પત્નિ સ્ત્રી સમુદાયના ગીતો રેકોર્ડિંગ કરવામાં ઘણીવાર સહાયક બની છે. ‘આપણાં ઓઠાં’ પુસ્તક પાહિતોષિક અમદાવાદ મુકામે મળ્યું ત્યારે ‘ભાઈકાકા હોલ’ માં પત્નિ સાથે હતી. તે સન્માન સમારંભ પછી તેને મારા સંશોધન કાર્ય વિશે થોડીક આદરની લાગણી જન્મી હતી. પરંતુ ઊંડે ઊંડે આવા ખર્ચા અને સમય ન વેડફો તેવું તો કહેતી રહેતી. સમાજનો સમજદાર નાનકડો વર્ગ મારા આ સંશોધન કાર્યને પાંખતો બાકીના મોટા સમુદાયને આ સંશોધન થાય તોયશું અને ન થાય તોય શું તેમને મન આ કાર્યનું કોઈ મૂલ્ય નથી. સમાજના મોટાભાગના સમુદાયને તો આ શરણાઈ પોલી છે તે વાગી, પણ સાંબેલું વગાડો તો ખરા....એવું આ સંશોધન કાર્યનું તેમને મન મૂલ્ય છે.

૧૯. સાહેબ, આપના જીવનનો કોઈ ખરાબ અનુભવ જણાવવા માગો છે.

જીવનમાં અનેક અનુભવો થયો છે. જીવના પ્રારંભિક તબક્કામાં આર્થિક સંકડામણ સમયે અનેક અનુભવો થયા. અભ્યાસ કાળ દરમ્યાન, શિક્ષક, અધ્યાપક અને આચાર્ય પદની નોકરી દરમ્યાન જાત જાતના અનુભવો થયો છે. આ બધા અનુભવોમાં કંઈને કંઈ શીખવા મળ્યું જે અનુભવ આપણને કંઈ શીખવી જાય ને અનુભવને ખરાબ ના કહેવા. તેને ‘બોધવર્ધક’ ‘જ્ઞાનવર્ધક’ કહી આવા અનુભવોમાંથી આનંદ લેવો જોઈએ. અનેક ખરાબ અનુભવો થયા છે. નથી થયા

તેમ હું નથી કહેતો પણ તેમાંથી શીખામણ લેતો રહ્યો છું. તેથી તેવા અનુભવો હું માથે ચડાવું છું.

૨૦. સાહેબ, ‘આપણાં ઓઠાં’ માં જાતિગત ઓઠાં સંપાદન કરતા કોઈ સમાજનો વિરોધ થયો હોય તેવું લાગ્યું હતું.

‘આપણાં ઓઠાં’ માં અનેક ઓઠાં વિવિધ જાતિ-જ્ઞાતિ સંબંધિત છે. આવા જાતિ વિષયક ઓઠાં હોવા છતાં કોઈ જાતિએ તેનો વિરોધ નથી કર્યો આ ઓઠાં સદીઓથી કહેવાતા હોવાથી જે તે જાતિઓ તેનાથી અવગત હોઈ તેનો વિરોધ થયો હોય કે પછી આ પુસ્તક તેમના સુધી પહોંચ્યું ન હોય તે કારણકે કોઈ સમજદારી હોય. શિક્ષણના પ્રભાવથી આવી હોય. ગમે તે કારણ હોય પણ કોઈ જાતિઓનો વિરોધ પણ ન થવો જોઈએ તેમ હું માનું છું. આવા સંશોધન-સંપાદન કરે છે જે કોણ..

૨૧. સાહેબ, માનનીય તત્કાલીન શિક્ષણમંત્રી આનંદીબેન પટેલની સાથેની મુલાકાતની ક્ષણને આપ વર્ણવશો.

શ્રી ઉમિયા માતાજી અઢારમી શતાબ્દી રજતજયંતિ મહોત્સવ દરમિયાન મારે દોઢ-બે કલાક સુધી ને સમયના શિક્ષણમંત્રી આનંદીબેન પટેલ સાથે પાટીદાર સાંસ્કૃતિક પ્રદર્શનના ચેરમેન તરીકે અને પ્રદર્શન શિલ્પી તરીકે તેમને પ્રદર્શન ની કૃતિઓની વિગતે સમજ આપતાં તેમના અનેક પ્રશ્નોના જવાબો આપ્યા હતાં. પ્રદર્શન નિહાળ્યા બાદ તેમને જ્ઞાતિ વિશે અહોભાવ અને ગર્વ થયો હતો. એક નવી બાબતો જ્ઞાતિના ઈતિહાસ વિશે જાણવા મળી તેનો પરિતોષ તેમના ચહેરા પર જોવા મળ્યો હતો.

આ ઉપરાંત પલાસર કોલેજના આચાર્ય પદે હતો ત્યારે તેમનો મત-વિસ્તાર હોઈ પલાસર કોલેજમાં બે-ત્રણ કાર્યક્રમોમાં મહેમાન તરીકે આવ્યા હતા. જે તે સમયે પલાસર કોલેજના વર્ગખંડોમાં સી.સી.ટી.વી કેમેરાથી સજ્જ, તેમજ

ઓનલાઈન શિક્ષણકાર્ય જોઈ- સાંભળી શકાય તેવું નિહાળી એલ. ડી. એન્જિનીયરીંગ, અમદાવાદ કોલેજના આચાર્યશ્રીને એન્જિનિયરીંગ કોલેજ સી.સી. ટી.વી. થી સજ્જ હોવી જોઈએ તેવું સૂચન કરેલું.

૨૨. સાહેબ, તાત્કાલીન હેમચંદ્રાચાર્ય ઉ.ગુ. યુનિવર્સિટી, પાટણના કુલપતિશ્રી, એલ.આર.ગોદારા સાહેબ સાથેની મુલાકાતની દાણો કહેશો.

આ યુનિવર્સિટીમાં પ્રથમ કુલપતિ યાજ્ઞિક સાહેબ સાથે મારે સતત સંપર્ક રહ્યો હતો. યુનિવર્સિટીની વિવિધ શિબિરના સંચાલક તરીકે કુલપતિ મારી નિમણુંક કરતા. પાંચેક દિવસની શિબિરમાં લગભગ બધા જ દિવસ તેઓ ઉપસ્થિત પણ રહેતા આયોજન, વિશે ઝીણામાં ઝીણી વિગતો મેળવી આયોજનમાં જાતે સામેલ થઈ ગોઠવણો કરતા તેથી તેમના કાર્યકાળમાં સતત તેમના સંપર્કમાં રહેવાનું થયું. તેનો લાભ લોકસાહિત્યનું પ્રશ્નપત્ર મારી પાસે જ તૈયાર કરાવી અભ્યાસમાં દાખલ કરાવ્યું. પ્રો.બળવંત જાની, ડૉ. માધાભાઈ પટેલ, ડૉ.ગોદારા, પ્રો.બી.એ. પ્રજાપતિ જેવા કુલપતિશ્રીઓ સાથે જીવંત સંબંધો અઠવાડિયે મુલાકાતો પણ થતી. યુનિવર્સિટીની વિવિધ કમિટીઓ તેમજ છેલ્લે કારોબારી સમિતિ ના સભ્યપદે હોઈ યુનિવર્સિટીના સીધા વહીવટમાં સામેલ, મહત્વના નિર્ણયોમાં ભાગીદારી હોઈ છેલ્લા કુલપતિ સાથે અઠવાડિયામાં અનેક વખત ટેલીફોનીક ચર્ચા થતી તેમજ રૂબરૂ અનેક મુલાકાતો થતી રહેતી હતી. તેથી આવી સેંકડો મુલાકાતોને વર્ણવવી પણ અહીં શક્ય નથી.

૨૩. સાહેબ, આપની વય નિવૃત્તિ તા: ૧૪-૬-૨૦૧૯ ના દિવસની દાણોને વાગોળવા માગો છો.

જુનું જાય અને નવું આવે, આવવું અને જેવું સંસ્થામાં કે આ વિશ્વમાં એ તો સૃષ્ટિનો ક્રમ રહ્યો છે. કોઈ વ્યક્તિ એક જ સ્થળે કે એક જ પદ ઉપર સદાકાળ ટકી શકતો નથી. મને મારા શૈક્ષણિક સંશોધનાત્મક અને વહીવટ કાર્યથી પરમ સંતોષ છે. મારી પાસે જ કંઈ હતું તે સમાજને આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. આચાર્ય પદે રહ્યો

ત્યારે અનેક સેમિનારો, શૈક્ષણિક મૂલ્યો, ગુજરાતીના અભ્યાસક્રમ ને ધ્યાને રાખીને પ્રાચીન અવશેષો દ્વારા લોક સંસ્કૃતિને ધ્યાનમાં રાખી નાટ્ય પ્રયોત્નો દ્વારા મારા શિક્ષણ કાર્યને ન્યાય આપ્યો છે. કોલેજના કર્મચારીઓએ મને છેલ્લા દિવસે ગૌરવભેર વિદાય આપી છે. તે ક્ષણને હું ક્યારેય વિસરી શકું તેમ નથી. મને વય નિવૃત્તિ થયાના દુઃખ કરતાં મેં મારું કર્તવ્ય સારે રીતે બજાવ્યું તેનો મને આનંદ છે.

૨૪. સાહેબ, હવે પછી આપની સંશોધન-સંપાદન પ્રવૃત્તિને વધુ વેગ મળશે ખરો.

હવે તંદુરસ્તી કેવો સાથ આપે છે તેના ઉપર મોટો મદાર છે. મારા લોકકથાઓને પ્રગટ કરવાના ‘મહાયજ્ઞ’ ને ઈશ્વર સફળતા પૂર્વક પૂર્ણ કરાવે તો ગુજરાતી લોકસાહિત્યને અનેક લોકવાર્તાઓ મળશે. વૈદિક પરંપરાના હજુ પણ થતા ઈન્દ્ર પૂજાના ઉત્સવો, ‘શુકન’, વૈદિક માતૃકા પૂજાના ઉત્સવો, ‘પલ્લી’ ના ઉત્સવો વિષે વિગતે પુસ્તક થાય, ઉત્તર ગુજરાતની ભજનવાણી, પ્રાચીન શિલ્પો સ્થાપત્યોની મારી પાસેથી વિગતો પ્રગટ કરવાની તેમ છે. બાકી હરી કરે તે ખરું.

૨૫. સાહેબ, આશા રાખીએ કે આપશ્રીના તરફથી ગુજરાત અને ઉત્તર ગુજરાતને આપના અન્ય ગ્રંથો મળી રહેશે તે અંગે આપશ્રી કંઈ કહેવા માગો છો.

મારી પાસે જે કંઈ તે પ્રગટ થાય તેવી આપની અને અન્યોની ઈચ્છા છે તે સંતોષાય તેવી હું પણ ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરું છું કે મારી પાસે જેટલી સામગ્રી હજુ કોથળા, કબાટોમાં ભરાઈ રહી છે તે સમાજની સામે પ્રગટ થાય ઈશ્વર મને આ કાર્ય કરવાની શક્તિ આપે તેવી પ્રાર્થના સહ.

અમૃત પટેલ

પરિશિષ્ટ-૨

અમૃત પટેલના જીવન અને સર્જનનો આલેખ

(ક) અમૃતપટેલના જીવનનો સામાજિક આલેખ

૧. ઈ.સ. ૦૭-૧૨-૧૯૫૬માં જન્મ મોસાળમાં સુણોક, તા. સિદ્ધપુર જિ. મહેસાણા
૨. ઈ.સ. ૧૯૫૮માં દાદા મગનભાઈ પટેલનું અવસાન.
૩. ઈ.સ. ૧૯૬૦માં અમદાવાદ સરસપુર દેસાઈની પોળમાં બાલમંદિરમાં પ્રવેશ.
૪. ઈ.સ. ૧૯૬૨માં અમદાવાદ સરસપુર શાળા નં-૨માં ધોરણ-૧માં પ્રવેશ.
૫. ઈ.સ. ૧૯૬૬ થી ૧૯૬૮ અમદાવાદ સરસપુર શાળા નં. ૧૭માં ધોરણ-૫ થી ૭ નો અભ્યાસ.
૬. ઈ.સ. ૧૯૬૯ થી ૧૯૭૨ સરસ્વતી વિદ્યાલયન સરસપુરમાં ધો-૮ થી ૧૧ સુધીનો અભ્યાસ.
૭. ઈ.સ. ૧૯૭૫માં અમદાવાદ આર્ટ્સ-સાયન્સ કોલેજમાં
૮. ઈ.સ. ૧૯૭૭માં કાન્તાબેન સાથે રણછોડપુરા તા. સિદ્ધપુર મુકામે લગ્ન.
૯. ઈ.સ. ૧૯૭૬ થી ૧૯૭૮ આર્ટ્સ-કોમર્સ કોલેજ. ઊંઝામાં અભ્યાસ.
૧૦. ઈ.સ. ૧૯૭૭માં પિતાજી પરસોત્તમદાસ પટેલનું કેન્સરની બિમારીને કારણે અવસાન.
૧૧. ઈ.સ. ૧૯૭૯ આર્ટ્સ-કોમર્સ કોલેજ, ઊંઝામાં પ્રથમ આવવા બદલ સુવર્ણચંદ્રક પ્રાપ્ત થયો.
૧૨. ઈ.સ. ૧૯૭૯-૮૦માં એમ.એ.નો પાટણ ખાતે અભ્યાસ.
૧૩. ઈ.સ. ૧૯૮૨માં પ્રથમ દિકરી પ્રાંજલિનો જન્મ.
૧૪. ઈ.સ. ૧૯૮૨માં એમ.ફિલનો અમદાવાદ ખાતે અભ્યાસ.
૧૫. ઈ.સ. ૧૯૮૫માં પી.એચ.ડી. કનુભાઈ જાની પાસે થયા.

૧૬. ઈ.સ. ૧૯૮૬માં દીકરી આકાંક્ષાનો જન્મ.
૧૭. ઈ.સ. ૧૯૮૭માં ખેરાલુ આર્ટ્સ-કોમર્સ કોલેજમાં અધ્યાપક તરીકે જોડાયા.
૧૮. ઈ.સ. ૧૯૯૦માં દીકરા હાર્દિકનો જન્મ.
૧૯. ઈ.સ. ૧૯૯૦ થી પાલનપુર, ઊંઝા, પાટણ કોલેજોમાં અનુસ્નાતક શિક્ષક તરીકે સેવાઓ ૨૦૦૦ સુધી આપી.
૨૦. ઈ.સ. ૧૯૯૧માં ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાં લોકસાહિત્ય વિષય અનુસ્તાકના અભ્યાસક્રમમાં દાખલ કરાયો.
૨૧. ઈ.સ. ૧૯૯૨માં આર્ટ્સ-કોમર્સ કોલેજ ઊંઝામાં અધ્યાપક તરીકે જોડાયા.
૨૨. ઈ.સ. ૧૯૯૭માં પી.એચ.ડી.ના માર્ગદર્શકની માન્યતા પ્રાપ્ત થઈ.
૨૩. ઈ.સ. ૧૯૯૭માં મહિલા આર્ટ્સ-કોમર્સ કોલેજ ઊંઝામાં અધ્યાપક તરીકે જોડાયા.
૨૪. ઈ.સ. ૨૦૦૩માં આનર્ત ગુજરાતી અધ્યાપક સંઘનું દ્વિતીય અધિવેશન વિજાપુરમાં યોજ્યું.
૨૫. ઈ.સ. ૨૦૦૪માં યુ.જી.સી.ના અનુદાનથી ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથાઓના સંશોધન-સંપાદન વિશેના રાજ્ય સ્તરના સેમિનારનું આયોજન વિજાપુર મુકામે યોજ્યું.
૨૬. ઈ.સ. ૨૦૦૪માં પ્રથમ દીકરી પ્રાંજલિના લગ્ન.
૨૭. ઈ.સ. ૨૦૦૫માં આર્ટ્સ-કોમર્સ કોલેજ પલાસરમાં પ્રિન્સીપાલ તરીકે જોડાયા.
૨૮. ઈ.સ. ૨૦૦૭માં દીકરી આકાંક્ષાના લગ્ન.
૨૯. ઈ.સ. ૨૦૦૮માં મોડાસા મુકામે સાહિત્ય પરિષદ અમદાવાદના જ્ઞાનસત્રમાં ઉત્તર ગુજરાતના લોકગીતો વિશે વક્તવ્ય માટે નિમંત્રણ.
૩૦. ઈ.સ. ૨૦૧૦માં આનર્ત ગુજરાતી અધ્યાપક સંઘના અધિવેશનમાં પ્રમુખિય પ્રવચન આપ્યું.

૩૧. ઈ.સ. ૨૦૧૦માં યુ.જી.સી.ના અનુદાનથી ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથાઓ વિશેનો પરિસંવાદ પલાસર કોલેજમાં યોજયો.
૩૨. ઈ.સ. ૨૦૧૨માં આર્ટ્સ-કોમર્સ કોલેજ ડીસાના આચાર્ય તરીકે જોડાયા.
૩૩. ઈ.સ. ૨૦૧૨માં ડીસા કોલેજમાં ઉત્તર ગુજરાતના લોકગીતો વિશે ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીની સહાયથી અને ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથાઓ વિશે મેઘાણી કેન્દ્ર રાજકોટની સહાયથી રાજ્ય સ્તરના બે પરિસંવાદોનું આયોજન કર્યું.
૩૪. ઈ.સ. ૨૦૧૩માં સરકારશ્રીના હુકમથી પુનઃ આર્ટ્સ કોલેજ પલાસરના આચાર્ય તરીકે જોડાયા.
૩૫. ઈ.સ. ૨૦૧૪થી હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણના એમ.ફિલ. ગુજરાતી વિભાગના કો.ઓરિનેટર તરીકે યુનિવર્સિટી દ્વારા નિમણૂક કરાઈ.

(ખ) અમૃત પટેલનો કૌટુંબિક આલેખ :-

- પિતાજી :- સ્વ. પરસોત્તમદાસ મગનદાસ પટેલ
- માતૃશ્રી :- ગંગા સ્વરૂપ રઈબા પટેલ
- ભાઈઓ :- મહેશભાઈ પટેલ
- બહેનો :- શારદાબેન પટેલ

(ગ) અમૃત પટેલની સાહિત્યક કામગીરીનો આલેખ :-

૧. ઈ.સ. ૧૯૮૪માં ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા ‘મહેંદી લાલ ગુલાબ’ પુસ્તકને ઈ.સ. ૧૯૮૪ના વર્ષના શ્રેષ્ઠ પુસ્તકનો પુરસ્કાર.
૨. ઈ.સ. ૧૯૮૫માં ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા ‘ મું તો ઢોલે રમું’ પુસ્તકને ઈ.સ. ૧૯૮૫ના વર્ષના શ્રેષ્ઠ પુસ્તકનો પુરસ્કાર.
૩. ઈ.સ. ૨૦૦માં ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા ‘આપણા ઓઠા’ પુસ્તકને ૨૦૦૧ના વર્ષના શ્રેષ્ઠ પુસ્તકનો પુરસ્કાર.

૪. ઈ.સ. ૨૦૦૨માં વેદકાળથી મા ઉમિયાની પૂજા અને કડવા પાટીદારો પુસ્તકમાં પ્રથમ વખત ઉમિયા માતાજી અને કડવા પાટીદારોના ઇતિહાસ વિશેની હકીકતો રજૂ કરવા બદલ ‘શ્રી ઉમિયા ચંદ્રક’ ખાસ સમારંભનું આયોજન કરીને ઉમિયા માતાજી સંસ્થાન ઊંઝાએ અર્પણ કર્યો.
૫. ઈ.સ. ૨૦૧૦માં ગુજરાત ગૌરવ પુરસ્કાર, ઉમિયા માતાજી ઊંઝાના અઢારમી શતાબ્દી રજતજયંતિ મહોત્સવમાં સાંસ્કૃતિક પ્રદર્શન કમિટીના ચેરમેન તરીકે ભવ્ય પ્રદર્શનની કલ્પના આયોજન અને સફળ રજૂઆત બદલ મધ્યપ્રદેશના પાટીદારો દ્વારા કરોંદિયા મુકામે ગૌરવ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો.
૬. ઈ.સ. ૨૦૦૪માં, યુ.જી.સી. ગ્રાન્ટ કમિશન દિલ્હી દ્વારા માઈનર-રિસર્ચ પ્રોજેક્ટ મંજૂર થયો. લોકકથા સંશોધન-સંપાદન માટે કામગીરી કરી. (આર્થિક અનુદાન પ્રાપ્ત ન થયું)
૭. ઈ.સ. ૨૦૦૧માં, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર દ્વારા ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથા સંશોધન-સંપાદન અંગે રેકોર્ડીંગ માટે આર્થિક સહાય પ્રાપ્ત થઈ.
૮. ગુજરાતના જુદાજુદા સામયિકો-દૈનિક પત્રોમાં ૬૦ થી વધુ સંશોધન આધારિત લેખો લખ્યા.
૯. ઈ.સ. ૧૯૯૭થી પી.એચ.ડી.ના માર્ગદર્શક તરીકેની માન્યતા પ્રાપ્ત થતાં ૨૪ થી વધુ વિદ્યાર્થીઓ-અધ્યાપકો તેમના માર્ગદર્શન નીચે પી.એચ.ડી. થયાં. હાલમાં ૧૦ વિદ્યાર્થીઓ પી.એચ.ડી.નું સંશોધનકાર્ય કરી રહ્યાં છે.
૧૦. ૧૪ જેટલા વિદ્યાર્થીઓએ તેમના માર્ગદર્શન નીચે એમ.ફિલ.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી.
૧૧. અમૃત પટેલના લોક સાહિત્ય સંશોધન-સંપાદન કાર્ય વિશે યુ.જી.સી.નો માઈનર રિસર્ચ પ્રોજેક્ટ અનુદાન મેળવી આર્ટ્સ કોલેજ વિજાપુરના અધ્યાપક ડૉ. રાજેશકુમાર એ. પટેલ માઈનર રિસર્ચ પ્રોજેક્ટ પૂર્ણ કર્યો.

૧૨. પાંચ જેટલા વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા લોકસાહિત્ય સંશોધન-સંપાદન ક્ષેત્રે અમૃત પટેલના પ્રદાન વિશે એમ.ફિલ. અને પી.એચ.ડી.નું સંશોધનકાર્ય થયું.
૧૩. ગુજરાતની યુનિવર્સિટીઓમાં તેમના પુસ્તકો અધ્યયન અભ્યાસ ગ્રંથો તરીકે સમાવિષ્ટ થયા.
૧૪. યુનિવર્સિટીઓના વિવિધ સત્તા મંડળો, પારિતોષિક નિર્ણાયક સમિતિઓ, અભ્યાસ સમિતિઓ વગેરેમાં સક્રિય સભ્યપદ.
૧૫. ઈ.સ. ૨૦૦૮માં યુ.જી.સી.ના માઈનર રિસર્ચ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ઉત્તર ગુજરાતની ઈન્દ્રપૂજા વિશેના સંશોધનકાર્ય માટે અનુદાન પ્રાપ્ત થયું.
૧૬. યુનિવર્સિટીઓ, કોલેજો, અધિવેશનો, પરિસંવાદો, કોન્ફરન્સોમાં ૧૨૫ થી વધુ તજજ્ઞ વ્યાખ્યાનો.
૧૭. નોંધપાત્ર વિવેચકો, અભ્યાસીઓ દ્વારા ધ્યાન પાત્ર મૂલ્યાંકનો સામયિકો-દૈનિકોમાં પ્રગટ થતા રહ્યાં.

પરિશિષ્ટ-૩

સાક્ષરોના અમૃત પટેલને પત્રો

- ડૉ. આકાંક્ષા પટેલ

ગુજરાતી સાક્ષરોએ, લોકસાહિત્યના અભ્યાસીઓએ, સહૃદય મિત્રોએ, પુસ્તક પ્રેમી સહૃદય વાચકો દ્વારા અસંખ્ય પત્રો અમૃત પટેલને સમયે સમયે મળતા રહ્યા છે. તેમાંથી કેટલાક ચૂંટેલા પત્રોના અંશો અહીં મૂક્યા છે આ પત્રોમાં અમૃત પટેલના પુસ્તકો વાંચી પ્રથમ અભ્યાસે જે સ્ફૂરણ થઈ, પુસ્તક વિષેનો અભિપ્રાય જે પ્રથમ દૃષ્ટિએ સાક્ષરોના મનમાં જન્મ્યો તે અહીં આ પત્રોમાં આલેખાયો છે. દરેક અભ્યાસીઓના મનમાં જન્મ્યો તે અહીં આ પત્રોમાં આલેખાયો છે. દરેક અભ્યાસીઓના મનમાં આ પુસ્તકો વિષે એક ઊંચી, ઉમદા અને ગુજરાતી ભાષાના અદ્ભૂત પુસ્તકોનું સર્જન થયું છે તેવી છાપ ઉપસી આવી છે. તેવું આ પત્રોમાં જણાઈ આવે છે.... જોઈએ આ વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો :

૧. પ્રો. જશવંત શેખડીવાલાનો તા. ૧૩-૩-૧૯૯૩નો પત્ર

પ્રિય અમૃતભાઈ,

તમે સંપાદિત કરેલા ઉ.ગુ.ના લોકગીતોનું તમારું પુસ્તક કંકુ રે વાયું મને મળ્યું છે. તમારા સ્નેહ-સૌજન્ય માટે હું તમારો હાર્દિક આભાર માનું છું.

પુસ્તક રૂપે-રંગે-ગુણે કરી, તુરત જ ગમી જાય તેવું બન્યું છે. લોકગીતોની ગોઠવણ, તુલના અને તેનું વિવેચન વ્યવસ્થિત અને અભ્યાસયુક્ત છે. શૈલી નિરૂપણ પણ સરલ અને વિશદ છે. તમારી સાહિત્ય પ્રીતિ, મહેનત અને નિષ્ઠા પુસ્તકમાં સર્વત્ર દેખાય છે. તમને તે માટે હું અભિનંદન પાઠવું છું.

- તમારો સહૃદય

જશવંત શેખડીવાલા

૨. નરોત્તમ પલાણનો તા. ૨૭-૯-૯૨નો પત્ર

પ્રિય અમૃતભાઈ,

તમારા તરફથી એક સુંદર ભેટ-ચંપાની કળી - અને એમાં કસ્તુરી!! ભારે કાવ્યમય નામ છે, લોકવાર્તા વિશે આપણી પાસે પુ. ભાઈનું સ્વતંત્ર પુસ્તક હતું, તમારા તરફથી આ પ્રથમ જ સ્વતંત્ર પુસ્તક લોકગીત વિશે. ઐતિહાસિક ઘટના છે. હું જરૂર લખીશ, કુશળ !

- નરોત્તમ પલાણ સાદર....

૩. પ્રો. જશવંત શેખડીવાલાનો તા. ૧૯-૧૨-૧૯૯૨નો પત્ર

પ્રિય અમૃતભાઈ,

કુશળ હશે,

તમે મોકલી આપેલ પુસ્તક “ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુર” મને મળ્યું છે. તમારો તે માટે હાર્દિક આભાર માનું છે.

તમે પુસ્તક લખવામાં કેટલી મહેનત, નિષ્ઠા, સાહિત્યિક, સૂઝ-સમજ દાખવી છે. તેની પુસ્તક વાંચતા તુરત જ પ્રતીતિ થાય છે. ઉ.ગુ.ના લોકસાહિત્ય વિશેનાં થોડાં પુસ્તકોમાં તમારું આ પુસ્તક ઉલ્લેખનીય લેખાય તેવું બન્યું છે તમને તે માટે અભિનંદન ઘટે છે. તમારી કલમે આવાં પુસ્તક વધુ ને વધુ મળે ઉત્તમ માં ઉત્તમ સર્જાય તેવી શુભેચ્છાઓ પાઠવું છું.

- તમારા સહૃદય

જશવંત શેખડીવાલા

૪. ગુજરાત મિત્ર, તા. ૨૨/૮/૯૨

અત્યારે દુનિયાભરમાં લોકવિદ્યા, લોકસાહિત્યનાં ક્ષેત્ર ખેડાઈ રહ્યા છે. આજના સર્જકે પોતાની ભાષાના લોકસાહિત્યની પરંપરાઓને પણ આત્મસાત કરવી જોઈએ. આ નાનકડું સંશોધન માત્ર સાહિત્ય વિલાસ માટે કરવામાં આવ્યું

નથી. કનુભાઈ જાની જેવા આ ક્ષેત્રના આદરણીય વિદ્વાનના માર્ગદર્શન હેઠળ આ અભ્યાસ કરવામાં આવેલ હોઈ એની શુદ્ધતા વધી જાય છે. લોકગીતનાં સ્વરૂપ પ્રકારની વ્યવસ્થિત કરવામાં આવેલી ચર્ચા, પછી કથાગીત અને ઋતુગીતની સ્વરૂપ ચર્ચા કરવામાં આવી છે. ત્યાર પછીનાં પ્રકરણોમાં લોકગીત અને ધ્રુવપંક્તિ, ભાષાકીય દૃષ્ટિએ તેમજ સામાજિક સંદર્ભની દૃષ્ટિએ આ સ્વરૂપનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે... આ પ્રકારના અભ્યાસો વડે ઇતિહાસ, સમાજશાસ્ત્ર, સાહિત્ય વચ્ચેના તાણાવાણા સૂચવતા રહે છે.

- શિરીષ પંચાલ

અક્ષરની આરાધના,

ગુજરાત મિત્ર, તા. ૨૨-૮-૮૨

૫. ગોવર્ધન શર્માનો તા. ૮-૭-૧૯૯૪નો પત્ર

સ્નેહી બંધુવર,

સપ્રેમ વન્દે ।

આપકા મેજા અમૂલ્ય ઉપહાર ‘મેંદી લાલ ગુલાલ’ પ્રાપ્ત હુઆ ! હાર્દિક આભાર !
લોકસાહિત્ય કે ક્ષેત્ર મેં વૈજ્ઞાનિક ઢંગસે જો મિત્ર કામ કર રહે હૈ । ઁન મેં નિઃસંદેહ
આપકા નામ મહત્વપૂર્ણ હૈ । આપ ક્ષેત્રીય કાર્ય કરકે અર્લભ્ય સામગ્રી પ્રાપ્ત કરતે હૈ,
વ્યવસ્થિત ઢંગ સે સંપાદિત કરતે હૈ । યહ સમય, શક્તિ, સાધન ઁવં સૂક્ષ્મકી માંગ કરતા
હૈ । આપ લગનપૂર્વક ઁસ ક્ષેત્ર મેં જો મી કામ કર રહે હૈ, ઁસકે લિઁ અભિનંદન । મેં
આસ્વસ્ત હું આપકા પ્રદાન મહત્વપૂર્ણ રહેંગા । સમસ્તક શુભકામનાઁ સ્વીકાર કીજિઁ ।

ભવદીય

- ગોવર્ધન શર્મા

૬. કનુભાઈ જાની તા. ૧૮-૭-૧૯૯૪નો પત્ર

પ્રિય અમૃતભાઈ,

‘મેંદી.....’ મળ્યું. નિરાંતે જોઈશ. મારો પત્ર મળ્યો હશે જ. તમારું ચંપાની.... સાઘત કાળજીપૂર્વક વાંચી ગયો. સારું લખાયું છે. હજી જોઈએ તેવું લાઘવ લખાણમાં લાવવું. તમે પાઠાન્તરનો મુદ્દો બહુ જ વિગતે, દૃષ્ટાંત સાથે સરસ રીતે ચર્ચો છે. આ મુદ્દાની આવી ઝીણવટભરી ચર્ચા બીજે ક્યાંય નથી. એ જ રીતે ધ્રુવપંક્તિની ચર્ચા પણ સારી છે. લટકણિયા વિષે વિગતે એક લેખ કરો.

- કનુભાઈ જાની

૭. ડૉ. શિરીષ પંચાલનું અક્ષરની આબોહવા ગુજરાત મિત્ર તા. ૧૭/૧૦/૧૯૯૪નું લખાણ

સદ્ભાગ્યે હવે આપણે આ દિશામાં કશું નક્કર કરી શકીએ. એવી સ્થિતિમાં છીએ. ઝવેરચંદ મેઘાણી, જયમલ્લ પરમાર, કનુભાઈ જાની, હરિવલ્લભ ભાયાણી, ખોડીયાસ પરમાર, ભગવાનદાસ પટેલ, અમૃત પટેલ વગેરે જૂની નવી પેઢીના વિદ્વાનોના કામ હવે બોલી રહ્યા છે.

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીની આર્થિક સહાયથી પ્રગટ થયેલી અમૃત પટેલના સંપાદન તરીકે મેંદી લાલ ગુલાલ માં ઉત્તર ગુજરાતના સિદ્ધપુર વિસ્તારમાં ગવાતાં ગીતો ગ્રંથસ્થ કરવામાં આવ્યા છે. ક્ષેત્રકાર્ય પર આધારિત આ સંપાદનકાર્ય શક્ય તેટલું શાસ્ત્રીય વસ્તુલક્ષી બનાવવામાં આવ્યું છે. વળી ચાર વર્ષ આ વિસ્તાર ફરી ફરીને માહિતી દાતાઓને શોધવા, તેમની પાસે ગીતો ગવડાવવા, એ મૂળની ભાષા જાળવીને તેના લિપ્યાંતરો કરવાં વગેરે કામ મહેનત પણ માંગી લે એ પ્રકારના છે.

- શિરીષ પંચાલ

૮. જશવંત શેખડીવાલાનો તા. ૧૯-૭-૧૯૯૪નો પત્ર

પ્રિય અમૃતભાઈ,

તમે સસ્નેહ મોકલી આપેલ તમારું પુસ્તક મેંદી લાલ ગલાલ મને ગઈ કાલે મળ્યું હતું. તે માટે હું તમારો હાર્દિક આભાર માનું છું. મારા તરફના તમારા સ્નેહ-આદર-ભાવ માટે હું તમારો ઋણી છું.

પુસ્તક હું સાઘંત વાંચી ગયો છું. મને તે ગમ્યું છે. તમે કંઠસ્થ લોકગીતો જે રૂપમાં સાંભળેલાં તે જ રૂપમાં સંપાદિત-પ્રકાશિત કર્યા છે અને તેમાં કશા સુધારા-વધારા કર્યા નથી, તે મને સમુચિત લાગ્યું છે. લોકગીતો વિષેના સંપાદકીય નોંધો, તેમનું વિવેકયુક્ત વર્ગીકરણ, લોકબોલીના શબ્દોની સાર્ત સૂચી, માહિતીદાતા નો ઉલ્લેખ વગેરેને લઈ તમારું સંપાદન શાસ્ત્રીય કહી શકાય તેવું બન્યું છે. સામાન્ય વાચક ઉપરાંત લોકસાહિત્યના અભ્યાસીઓને પણ તે જરૂર ગમશે. આવા દૃષ્ટિસંપન્ન સંપાદન માટે હું તમને અભિનંદન આપું છું.

- તમારો જશવંત શેખડીવાલ

૯. ભગવાનદાસ પટેલનો તા. ૨-૭-૧૯૯૬નો પત્ર

સ્નેહીશ્રી અમૃતભાઈ અને આપનાં સ્નેહીજનો,

ભગવાનભાઈના સ્નેહસ્મરણ મું તો ઢોલે રમું ! પુસ્તક મળ્યું. આનંદાયો.

આપના પરિશ્રમનાં સમરંગી મોતી, પુસ્તકમાં ઝલકે છે. ખૂબ ખૂબ અભિનંદન.

- ડૉ. ભગવાનદાસ પટેલ

૧૦. ભગવાનદાસ પટેલનો તા. ૧૧-૩-૯૬નો પત્ર

પરમ સ્નેહીશ્રી અમૃતભાઈ

અને આપના પરિવારજનો,

ભગવાનભાઈની મીઠી સ્મૃતિ,

આપની મહેમાનગતિ મારા લોહીમાં પ્રાણ બની ને પ્રસરે છે.

તમારા સરળહૃદયની છાલક હજી મને વાગે છે. હું સુખરૂપ ખેડબ્રહ્મા પહોંચી
ગયો છું.

- ભગવાનદાસ પટેલ

૧૧. હરિવલ્લભ ભાયાણીનો તા. ૪-૭-૯૬નો પત્ર

મું તો ઢોલે રમું ! મોકલવા માટે આભાર. હું જોઈ ગયો. તમારા ગામના
પરંપરાગત ગીતોનો પ્રમાણભૂત પદ્ધતિએ પાઠ મેળવી પ્રકાશિત કર્યો એ ઘણું
પ્રશંસનીય કામ તમે કર્યું છે. એ વિશે અવકાશે હું લખીશ... બાકીની સામગ્રી પણ
યથાવકાશ જરૂર પ્રકાશિત કરશો બીજો પ્રદેશમાં પણ તમે કહ્યું છે તે કામને
અનુકરણીય ગણી પોતાના વતન પ્રેમીઓએ આ વારસો નષ્ટ થાય તે પહેલાં તેની
નોંધ કરી લેવી જોઈએ. ધન્યવાદ

- હ. ભયાણી ના નમસ્કાર

૧૨. ડૉ. ગોવર્ધનરામ શર્માનો તા. ૨-૭-૯૬નો પત્ર

પ્રિય બંધુ

આજ ‘મું તો ઢોલે રમું !’ કી પ્રતિ પ્રાપ્ત हुई । आपने प्रेमपूर्वक मुझे याद रखा
और यह अमूल्य भेट भिजवाके इसके लिए हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त करता हूं ।
लोकसाहित्य अध्ययन एवं संग्रह के क्षेत्र में आप निरंतर प्रगति कर रहे हैं, यह देख
हृदय प्रसन्न हो उठा । प्रस्तुत प्रकाशन तो आपका सर्वश्रेष्ठ प्रकाशन है ही, पर मेरे
अभिप्रायानुसार गुजराती के इस प्रकार के सर्वोत्तम प्रकाशन में होगा । वैज्ञानिक
अभिगम, सभिगम, सहृदयो सम्पादन, समीक्षात्मक गहराई एवं समाजिक सरोकार – इन
सभी दृष्टियों से आपका कार्य न केवल सराहनीय है अपितु अभिनंदनीय है । आपने

વિજ્ઞાન વ કલા, લોક વિશ્વાસ ઓર જનજીવન લોકગીત ંવં સાહિત્યિક નિકલ કે બીચ સન્તુલન સાધા હૈ । મેરે દેખને મે ઇતના વ્યવસ્થિત વં સંતુલિત પ્રકાશન અન્ય દેખને મેં નહીં આયા હ આપને જો સામગ્રી દી હૈ । વહ સમાજશાસ્ત્રીય અધ્યયન ંવં લોક-મનોવિજ્ઞાન કે લિઅ ઉપયોગી ઉપજીવ હો સકતી હૈ । કૃપયા મેરી ંર સે બધાઈ સ્વીકાર કરે ।

આશા હૈ સપરિવાર આનંદ હૈ ।

આપકા સ્નેહાધીન

– ગોવર્ધન શર્મા

૧૩. નરોત્તમ પલાણનો તા. ૨૨-૪-૮૬નો પત્ર

પ્રિયભાઈ શ્રી અમૃતભાઈ પટેલ,

તમે મોકલાવેલ સરસ્વતિને કાંઠે સાઘાંત વાંચી ગયો છું. અને ખૂબ પ્રસન્ન થયો છું. મેઘાણી સૌરાષ્ટ્ર માટે જે કયું તે તમે સારસ્વત મંડલ વિશે કરી રહ્યા છો. તમારી ભાષા-શૈલી પણ સુંદર અને ભાવવાહી છે...

તમે મૂલ્યવાન કાર્ય કર્યું છે.

તમારી વાર્તાઓ લોકવાર્તા ઉપરાંત બોલી, સમાજ, ઈતિહાસ વગેરે માટે પણ ઉપયોગી છે. માહિતીનો તો તમે ખજાનો છો. જેટલા ધન્યવાદ આપું તેટલા ઓછા. ખૂબ ખુશ થયો છું.

ચાલો, આનંદ આનંદ

- નરોત્તમ પલાણ

પો. બોખીરા, તા. પોરબંદર

૧૪. શંકરભાઈ તડવીનું શબ્દસૃષ્ટિ એપ્રિલ ૧૯૯૪નું લખાણ

પુસ્તક ઉપર નજર પડતાં જ કંકુ રંગનું દર્શન થાય છે. કંકુ રે વાયું એ નવયુવાન સંશોધક ડૉ. અમૃતભાઈ પટેલનો લોકગીત સંગ્રહ છે. સંપાદકે એમાં લોકોર્મિ ગીતો સંપાદિત કરીને રજૂ કર્યા છે.

લોક સંસ્કૃતિ ક્ષેત્રે નવી પેઢી બે સંશોધકો ડૉ. ભગવાનદાસ પટેલ (સાબરકાંઠા) અને ડૉ. અમૃતભાઈ પટેલ (મહેસાણા) ઉદય પામ્યા છે. તેઓ ખૂબ વૈજ્ઞાનિક રીતે કામ કરીને, પોતાનું સ્થાન સ્થિર કરીને, આગળ કદમ માંડતા જાય છે. તે કંઠસ્થ-લોક સંસ્કૃતિના અભ્યાસીઓ માટે શુભ ગૌરવ નિશાની છે.

- શંકરભાઈ તડવી

પરિશિષ્ટ-૪
અમૃત પટેલના સર્જનોની વર્ષવાર સૂચિ

ક્રમ	વિગત	સ્વરૂપ-પ્રકાર	પ્રથમ આવૃત્તિ	દ્વિતીય આવૃત્તિ
૧	સરસ્વતીને કાંઠે (આ.બીજી)	લોકકથા	૧૯૮૫	૨૦૦૯
૨	ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરી	લોકગીત વિવેચન	૧૯૮૨	૨૦૧૪
૩	કંકુ રે વાયુ	લોકગીત	૧૯૮૨	૨૦૧૦
૪	મેદી લાલ ગુલાલ : ઉત્તર ગુજરાતનાં લોકગીતો (ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર દ્વારા ૧૯૮૪ ના શ્રેષ્ઠ પુસ્તક તરીકે એવોર્ડ) (બીજી આવૃત્તિ)	લોકગીત	૧૯૮૪	૨૦૧૦
૫	મું તો ઢેલે રમું ! ઉત્તર ગુજરાતના રાસડા અને લોકાખ્યાનો (ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર દ્વારા ૧૯૮૫ ના શ્રેષ્ઠ પુસ્તક તરીકે એવોર્ડ) (બીજી આવૃત્તિ)	લોકગીત રાસડા કથાગીત	૧૯૮૫	૨૦૧૦
૬	ઝરમર દીવડો (ઉ.ગુ.ના લગ્નગીતો) (બીજી આવૃત્તિ)	લોકગીત લગ્નગીતો	૧૯૮૮	૨૦૧૦
૭	ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથાઓ સ્વાધ્યાય અને સર્વેક્ષણ	લોકકથા વિવેચન	૨૦૦૮	
૮	લોકકથા શાસ્ત્ર અને સંપાદન	લોકકથા વિવેચન	૨૦૧૦	
૯	લોકસાહિત્યનું તત્વ અને તંત્ર	લોકસાધિ વિવેચન	૨૦૧૪	
	અન્ય પ્રકાશન દ્વારા પ્રકાશિત લેખકનાં પ્રકાશનો			
૧૦	સૌરાષ્ટ્રના કડવા પાટીદારોનું માદરે વતન ઉમાપુર, ઉંઝા, ઉમિયા માતાજી (વિક્રમ વેચાણ ધરાવનાર પુસ્તક)	સંશોધન	૧૯૮૭	૧૯૮૭ ૧૯૮૯ ૨૦૦૯
૧૧	વેદકાળથી આ ઉમિયાની પૂજા અને કડવા પાટીદારો	સંશોધન	૧૯૮૭	૧૯૮૭ ૧૯૮૮ ૨૦૦૯
૧૨	આપણાં ઓઠાં (ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી ગાંધીનગર દ્વારા ૨૦૦૧ નો શ્રેષ્ઠ પુસ્તક	લોકકથા-ઓઠાં	૨૦૦૧	

ક્રમ	વિગત	સ્વરૂપ-પ્રકાર	પ્રથમ આવૃત્તિ	દ્વિતીય આવૃત્તિ
	તરીકે એવોડી)			
૧૩	લોકગીત - એક અધ્યયન	લોકગીત વિવેચન	૨૦૦૧	
૧૪	આપણો ઉપેક્ષિત વારસો	લોકગીત-બાળ જોડકણા	૨૦૦૩	
૧૫	રાજમાતા મહારાણી મીનજદેવી	ઈતિહાસ સંશોધન	૨૦૦૪	૨૦૦૮
૧૬	આઘશક્તિ જગજનનીમા ઉમિયા	ઈતિહાસ સંશોધન ધાર્મિક	૨૦૦૭	

❖ ડૉ. અમૃત પટેલ પ્રિન્સિપાલ, આર્ટ્સ કોલેજ પલાસર વિવિધ યુનિવર્સિટી કે સેમિનારોમાં આપેલ વ્યાખ્યાનોની યાદી :

ક્રમ	દરજો	કોલેજ કે યુનિવર્સિટી	તારીખ	વ્યાખ્યાનોનો વિષય
૧	કોલેજ સ્ટેટ	ઉમા આર્ટ્સ એન્ડ નાથીબા કોમર્સ કોલેજ, ગાંધીનગર	૨૨-૧૨-૧૯૮૨	લોકસાહિત્ય સંશોધન અને આસ્વાદ
૨	સ્ટેટ	અસાઈત સાહિત્ય સભા અને ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર ગુજરાતના લગ્નગીતો પરિસંવાદ, ઊંઝા	૧૫-૩-૧૯૮૮	ઉત્તર ગુજરાત લગ્નગીતો
૩	સ્ટેટ	ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર. આયોજીત આદિવાસી લોકસાહિત્ય પરિસંવાદ વનવાસી શાળા સનાલી	૧૭-૧૨-૧૯૮૮	સાબરકાંઠાની ભીલીવાત્ઓના સંશોધનની શાસ્ત્રીયતા
૪	સ્ટેટ	આર્ટ્સ કોલેજ, આનંદ ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર, આયોજીત લોકસાહિત્ય પરિસંવાદ	૫-૩-૨૦૦૦	ઉત્તર ગુજરાતના લોકગીતો
૫	યુનિ.	ઉ.ગુ.યુનિ. પાટણ આયોજીત વનવાસી સાહિત્ય કાર્યશાળા	૨૫-૧૧-૨૦૦૦	લોકસાહિત્ય સંપાદનની પદ્ધતિઓ
૬	સ્ટેટ	શ્રી ધનસુરા પીપલ્સ બેન્ક મહિલા આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, ધનસુરા (ઉ.ગુ.યુનિ. આયોજીત પુરાતત્વ શિબિર)	૨૦-૦૧-૨૦૦૧	ઉત્તર ગુજરાતના પ્રાચીન મંદિરો
૭	સ્ટેટ	ઉત્તર ગુજરાતનું સંત લોકસાહિત્ય પરિસંવાદ ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર આયોજીત	૮-૬-૨૦૦૧	ઉત્તર ગુજરાતના ધર્મસ્થાનો ઐતિહાસિક પરીપ્રેક્ષ્યમાં

ક્રમ	દરજો	કોલેજ કે યુનિવર્સિટી	તારીખ	વ્યાખ્યાનોનો વિષય
૮	યુનિ.	ઉ.ગુ.યુનિ. પાટણ આયોજીત ઉત્તર ગુજરાતનું કંઠસ્થ સાહિત્ય પરિસંવાદ	૨૮-૧૨-૨૦૦૧	ઉત્તર ગુજરાતના લોકગીતો
૯	કોલેજ	મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ, વિજાપુર આનર્ત ગુજરાતીનો અધ્યાપક સંઘ બુદ્ધિસાગર જૈન મંદિર, વિજાપુર	૨૬-૦૧-૨૦૦૩	કંઠસ્થ પરંપરાની લોકવિદ્યા
૧૦	સ્ટેટ	યુ.પી. આર્ટ્સ, એમ.જી. સાયન્સ એન્ડ વી.એલ.એસ. કોમર્સ કોલેજ, પિલવાઈ	૧૭-૨-૨૦૦૩	ઉત્તર ગુજરાતની લોકવિદ્યા
૧૧	સ્ટેટ	આનંદ આર્ટ્સ કોલેજ, આનંદ ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર, આયોજીત ગુજરાતની લોકકથા પરિસંવાદ		ઉત્તર ગુજરાતની ઐતિહાસિક ઘટનાનું લોકકથામાં રૂપાંતર
૧૨	સ્ટેટ	યુ.જી.સી.દિલ્હી અને મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ, વિજાપુર ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથાઓ	૨,૩-૧૦-૨૦૦૪	ઉત્તર ગુજરાતની પાળીયા કથાઓ
૧૩	યુનિ.	એમ.એન. કોલેજ, વિસનગર	૧૫-૧૨-૨૦૦૪	ઉત્તર ગુજરાતના પ્રાચીન મંદિરો
૧૪	કોલેજ	નાગરિક સહકારી બેન્ક આર્ટ્સ એન્ડ બી.એ.પટેલ કોમર્સ કોલેજ, ચાણસ્મા.	૧૦-૧૧-૨૦૦૬	ઉત્તર ગુજરાતનું લોકસાહિત્ય
૧૫	કોલેજ	સર્વોદય આર્ટ્સ કોલેજ, ધાનેરા	૧૮-૧-૨૦૦૭	ઉત્તર ગુજરાતના લોકગીતો
૧૬	યુનિ.	શ્રીમતી એમ.સી.દેસાઈ આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, પ્રાંતિજ (ઉ.ગુ.યુનિ. કોલેજ કક્ષાનું વ્યાખ્યાન)	૫-૨-૨૦૦૭	ઉત્તર ગુજરાતનું લોકસાહિત્ય અને લોકગીતો
૧૭	યુનિ.	સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી ગુજરાતી અનુસ્નાતક વિભાગ	૧૩-૨-૨૦૦૭	૧) લોકવિદ્યાની વિભાગના ૨) શિષ્ટ સાહિત્યની અને લોકસાહિત્ય ૩) લોકકથાઓના લક્ષણો
૧૮	યુનિ.	આર.આર. મહેતા સાયન્સ અને સી.એલ. પરીખ કોલેજ ઓફ કોમર્સ, પાલનપુર (ઉ.ગુ.યુનિ. પુરાતત્વ શિબિર)	૨૭-૨-૨૦૦૭	1) Crafts of ancient temples of North Gujarat 2) Reservoirs, Vadvas, Povds and pits in ancient North Gijarat 3) The Craftwanship of palixa in North Gujarat

ક્રમ	દરજો	કોલેજ કે યુનિવર્સિટી	તારીખ	વ્યાખ્યાનોનો વિષય
૧૯	યુનિ.	સી.કે.પટેલ મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ, મોતીપુરા, હિંમતનગર (ઉ.ગુ.યુનિ. કોલેજ કક્ષાનું વ્યાખ્યાન)	૨૪-૧૨-૨૦૦૭	લોકવિદ્યાની વિભાવના અને લોકગીતની પરંપરા
૨૦	સ્ટેટ	શ્રી વિક્રમજી ચતવાણી આર્ટ્સ એન્ડ જે.વી. ગોકળ કોમર્સ કોલેજ, રાધનપુર	૩-૧-૨૦૦૮	લોકવાદ્યમય સ્વરૂપ અને પ્રકારો
૨૧	યુનિ.	ઈડર આંજણા પાટીદાર આર્ટ્સ એન્ડ પી.એન. પટેલ કોમર્સ કોલેજ, ઈડર	૪-૧-૨૦૦૮	ગુજરાત સાહિત્ય અર્થ
૨૨	યુનિ.	શ્રીમતી પી.કે.કોટાવાલા આર્ટ્સ કોલેજ, પાટણ (ઉ.ગુ.યુનિ. આયોજીત માનવ અભિક્ષતા તાલિમ શિબિરમાં વ્યાખ્યાનો)	૬-૧-૨૦૦૮	૧) માનવ ઉત્પત્તિ અને તેનો વિકાસ ૨) માનવ સભ્યતા વિકાસ ધર્મ સ્થાનો મંદિર સ્થાપત્યો
૨૦૦૮				
૨૩	સ્ટેટ	ગાંધીનગર અને ગુજરાતી ભાષા સાહિત્ય ભવન સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી, રાજકોટ કંઠસ્થ પરંપરાનું ગુજરાતી સાહિત્ય પરંપરા અને પ્રતિભા	૩૦-૩-૨૦૦૮	ગુજરાતી લોકકગીત
૨૪	સ્ટેટ	ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર અને સ્વામી વિવેકાનંદ સર્વોદય બેન્ક એજ્યુકેશન કોલેજ, મહેસાણા શ્રી પન્નાલાલ પટેલની સાહિત્ય સૃષ્ટી	૧૪-૧૨-૨૦૦૮	પન્નાલાલ પટેલના સર્જનને સમીક્ષા
૨૦૦૯				
૨૫	સ્ટેટ	ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર અને ધીન્યુ પ્રોગ્રેસિવ કોલેજ ઓફ ટીચર એજ્યુકેશન, મહેસાણા ઝવેરચંદ મેઘાણી જન્મ જયંતિ	૨૮-૮-૨૦૦૯	ઝવેરચંદ મેઘાણીના ઘડતર પરિબળો
૨૬	સ્ટેટ	યુ.જી.સી. અને શ્રી વિક્રમજી ચતવાણી આર્ટ્સ એન્ડ જે.વી. ગોકળ કોમર્સ કોલેજ, રાધનપુર	૨૯,૩૦-૮-૨૦૦૯	ગુજરાતી સાહિત્યમાં સુરેશ જોષીની નવલકથાઓ
૨૦૧૦				
૨૭	નેશનલ	યુ.જી.સી. અનુદાનિત અને આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, ખેરાલું હિન્દી-ગુજરાતી દલિત સાહિત્ય	૯-૧૦-૨૦૧૦	ગુજરાતી દલિત લોકસાહિત્ય
૨૮	સ્ટેટ	યુ.જી.સી. અનુદાનિત અને શ્રીમતી પી.આર.પટેલ આર્ટ્સ કોલેજ, પલાસર, ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથાઓ સંપાદન કાર્ય	૨૭-૨-૨૦૧૦	લોકવાર્તાના અભ્યાસની સમસ્યાઓ અને તેનાં સ્થળાંતરો

ક્રમ	દરજો	કોલેજ કે યુનિવર્સિટી	તારીખ	વ્યાખ્યાનોનો વિષય
૨૯	સ્ટેટ	આનર્ત ગુજરાતી અધ્યાપક સંઘ નવમું અધિવેશન - શ્રીમતી એ.એસ. ચૌધરી મહિલા આર્ટ્સ-હોમસાયન્સ કોલેજ, મહેસાણા	૯-૩-૨૦૧૦	લોકવાક્યમય ઉત્પત્તિ સર્જનતત્વ અધ્યક્ષીય વક્તવ્ય
૩૦	કોલેજ	સી.એન.સી.બી.એ. પટેલ આર્ટ્સ-કોમર્સ કોલેજ, ચાણસ્મા	૨૪-૬-૨૦૧૦	લોકસાહિત્ય
૩૧	સ્ટેટ	ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી ગાંધીનગર અને ધીન્યુ પ્રોગ્રેસિવ કોલેજ ઓફ ટીચર એજ્યુકેશન, મહેસાણા. ઉમાશંકર જોષીની શબ્દ યાત્રા પરિસંવાદ	૧૪-૧૦-૨૦૧૦	એકાંકીકાર ઉમાશંકર જોષી
૩૨	નેશનલ	ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ આશ્રમરોડ, અમદાવાદ સ્થળ: મોડાસા, જિ. સાબરકાંઠા સાતમી બેઠક ઉત્તર ગુજરાત લોકસાહિત્ય અને આદિવાસી પરંપરાઓના વિશેષ સંદર્ભ	૨૪, ૨૫, ૨૬-૧૨-૨૦૧૦	ઉત્તર ગુજરાતના લોકગીતો
૨૦૧૧				
૩૩	નેશનલ	ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, સંસ્કૃત વિભાગ અખિલ ભારતીય હેમચંદ્રાચાર્ય સમારોહ	૨૫, ૨૬, ૨૭-૦૨-૨૦૧૧	હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત દ્વયાશ્રયમાં મયણલ્લાના લગ્નોત્સવ વિશે વિપરીત તથ્યો - સત્યોનું નિરૂપણ
૩૪	સ્ટેટ	ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર અને શ્રી એચ.કે.આર્ટ્સ કોલેજ, આશ્રમરોડ, અમદાવાદ ગુજરાતી લોકસાહિત્ય સિદ્ધાંત અને સમીક્ષા	૪, ૫, ૬-૦૧-૨૦૧૧	લોકગીતોમાં માનવ સંદર્ભ
૩૫	સ્ટેટ	હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી પી.એચ.ડી. કોષ વર્ક ગુજરાતી : સંસ્કૃત હિન્દી : અંગ્રેજી અને ઇતિહાસના પી.એચ.ડી.ના વિદ્યાર્થીઓ માટે રીસર્ચ મેથડોલોજી	૨૩-૫-૨૦૧૧ થી ૨૮-૧૧-૨૦૧૧ અને ૧૦-૭-૧૧ તથા ૧૭-૭-૨૦૧૧	૧. સંશોધનની પદ્ધતિઓ ૨. સંશોધકની સજ્જતા ૩. મહાનિબંધ લેખન ૪. સંશોધનની સમસ્યાઓ, સંશોધનમાં કોમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ

ક્રમ	દરજો	કોલેજ કે યુનિવર્સિટી	તારીખ	વ્યાખ્યાનોનો વિષય
૩૬	સ્ટેટ	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર	૨૮ થી ૩૦- ૧૧-૨૦૧૧	ગુજરાતી ભાષા સંવર્ધન તાલીમમાં કિરિસોર્સ પર્સન
૨૦૧૨				
૩૭	સ્ટેટ	શ્રીમતી એ.એસ.ચૌધરી મહિલા આર્ટ્સ-હોમસાયન્સ કોલેજ, મહેસાણા શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી લોકસાહિત્ય કેન્દ્ર રાજકોટ	૨૭-૭- ૨૦૧૨	લોકકથા સંજ્ઞા અને સ્વરૂપ
૩૮	સ્ટેટ	ડી.એન.પી. આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, ડીસા. શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી લોકસાહિત્ય કેન્દ્ર, રાજકોટ, ગુજરાત સરકાર પ્રેરિત	૧૭-૯- ૨૦૧૨	ઉત્તર ગુજરાતના લોકગીતોમાં અર્થઘટનો અને સામાજિક સાંસ્કૃતિક સંદર્ભ
૩૯	સ્ટેટ	નોલેજ કન્સોલ્ટીયમ ઓફ ગુજરાત, ગાંધીનગર ડૉ. એન.પી. આર્ટ્સ એન્ડ કોલેજ, ડીસા, બનાસકાંઠા જિલ્લા વર્કશોપ	૬-૮-૧૨ થી ૮-૮-૨૦૧૨	માઈનર-મેજર રિસર્ચ પ્રપોઝલ યુ.જી.સી. માટે કઈ રીતે તૈયાર કરવી તે વિષયના તજજ્ઞ વક્તા
૪૦	સ્ટેટ	નોલેજ કન્સોલ્ટીયમ ઓફ ગુજરાત, ગાંધીનગર સી.એન.સી.બી.એ. પટેલ આર્ટ્સ કોમર્સ કોલેજ, યાણસ્મા	૨૮-૯- ૨૦૧૨ થી ૩૦-૯- ૨૦૧૨	માઈનર-મેજર રિસર્ચ પ્રપોઝલ યુ.જી.સી. માટે કઈ રીતે તૈયાર કરવી તે વિષયના તજજ્ઞ વક્તા
૨૦૧૩				
૪૧	યુનિ.	આક્યોલોજી ડિપાર્ટમેન્ટ, ડી.ગુ.યુનિ. પાટણ પુરાતત્વ શિબિર	૨૦૧૩	ઉત્તર ગુજરાતના પ્રાચીન મંદિરો સ્થાપત્ય અને શિલ્પ
૪૨	સ્ટેટ	ગુજરાત સાહિત્ય એકાદમી, ગાંધીનગર અને ડૉ. એન.પી. આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, ડીસા ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથાઓ સંપાદન અને સંધોશન	૧૫-૨- ૨૦૧૩	ઉત્તર ગુજરાતની ઐતિહાસિક લોકકથાઓનું સર્જનતત્વ
૪૩	સ્ટેટ	ગુજરી ટ્રાયબલ ફાઉન્ડેશન, અંબાજી અને શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી લોકસાહિત્ય કેન્દ્ર રાજકોટના ઉપક્રમે ઉત્તર ગુજરાતના આદિવાસી લોકસાહિત્યનો પરિસંવાદ	૭,૮-૩- ૨૦૧૩	ભીલોના સામાજિક ધાર્મિક ગીતો

ક્રમ	દરજો	કોલેજ કે યુનિવર્સિટી	તારીખ	વ્યાખ્યાનોનો વિષય
૪૪	સ્ટેટ	ગુજરાત સાહિત્ય પરિસંવાદ, અમદાવાદ પી.જે. ઉદાણી લોકસાહિત્ય વ્યાખ્યાનમાળા અને બી.પી.બી આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, ઊંઝા	૨૨-૧-૨૦૧૩	ઊંઝા નગર એક લોકસાહિત્ય - લોકસાંસ્કૃતિક સંદર્ભ અનેક
૪૫	સ્ટેટ	સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી વલ્લભવિદ્યાનગર ગુજરાતી અનુસ્નાતક વિભાગ અને મેઘાણી લોકસાહિત્ય કેન્દ્ર રાજકોટના સંયુક્ત ઉપક્રમે ગુજરાતના લોકગીતો પરિસંવાદ		ગુજરાતના લોકગીતોનું સંપાદન કાર્ય
૨૦૧૪				
૪૬	નેશનલ	નોલેજ કન્સોલ્ટીયમ ઓફ ગુજરાત, ગાંધીનગર અને પી.કે.કોટાવાલા આર્ટ્સ કોલેજ, પાટણના સંયુક્ત ઉપક્રમે	૨૭, ૨૮-૭-૨૦૧૪	માઈનર-મેજર રિસર્ચ પ્રપોઝલ યુ.જી.સી. માટે કઈ રીતે તૈયાર કરવી તે વિષયના તજજ્ઞ વક્તા
૨૦૧૫				
૪૭	નેશનલ	શ્રીમતી જરબાનું ફિરોજશાહ શ્રોફ વિનયન મહાવિદ્યાલય, વલસાડ અને મેઘાણી લોકસાહિત્ય કેન્દ્ર રાજકોટના સંયુક્ત ઉપક્રમે મેઘાણી અને લોકસાહિત્ય વિષયક રાષ્ટ્રીય પરિસંવાદ	૪-૨-૨૦૧૫	લોકકથા સંજ્ઞા સ્વરૂપ અને પ્રકાર
૪૮	સ્ટેટ	હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી પી.એચ.ડી. કોષ વર્ક ગુજરાતી : સંસ્કૃત હિન્દી : પી.એચ.ડી. ના વિદ્યાર્થીઓ માટે રીસર્ચ મેથડોલોજી	૨૦-૫-૨૦૧૫	૧. સંશોધનની પદ્ધતિઓ ૨. સંશોધકની સજ્જતા ૩. સંશોધનની સમસ્યાઓ
૨૦૧૬				
૪૯	નેશનલ	સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી વલ્લભવિદ્યાભવન ગુજરાતી અનુસ્નાતક વિભાગ અને મેઘાણી લોકસાહિત્ય કેન્દ્ર રાજકોટના સંયુક્ત ઉપક્રમે લોકસાહિત્યના લઘુસ્વરૂપો રાષ્ટ્રીય પરિસંવાદ	૩૦-૧-૨૦૧૬	લોકસાહિત્યનું લઘુસ્વરૂપ ઓઠા

પરિશિષ્ટ-૫

અમૃત પટેલના સંશોધન-સંપાદન સર્જન વિશે જુદા-જુદા અભ્યાસીઓ
વિવેચકોએ લખેલા લેખોની સૂચિ

ક્રમ	લેખનું નામ	લેખક, વિવેચકનું નામ	સામયિક, પુસ્તકનું નામ	સામાયિક પ્રકાશન માસ-વર્ષ	પૃષ્ઠ નંબર
૧	લોક સંશોધક ડૉ. અમૃત પટેલ	રાઘેશ્યામ શર્મા	જનસત્તા	૨૪-૧૨-૨૦૦૬	અમૃત પટેલ વ્યક્તિત્વ અને વાઙ્મય, ૪૧-૪૪
૨	ઉત્તર ગુજરાતના મેઘાણી ડૉ. અમૃત પટેલ	ડૉ.પ્રાંજલિ પટેલ	સૂર્યલોક	૨૦૦૮	૭૫ થી ૭૮
૩	Song collected in heat and dvst	Pramod Panwar	Times of India	૧૮-૭-૧૯૯૮	
૪	Song collected in heat and dvst	Pramod Panwar	Gujarat Diary	૧૮-૧-૧૯૯૯	૪
૫	અમૃત પટેલથી અમૃત પટેલ સુધી	આકાંક્ષા પટેલ	ઉ.ગુ.ના ત્રણ લોકકથા સંપાદકોનો કથાકોષ		૪૬-૬૨
૬	મહત્વના લોક સાહિત્યવિદ્ અમૃત પટેલ	ડૉ. પ્રેમજી પટેલ	અમૃત પટેલ વ્યક્તિત્વ અને વાઙ્મય	૨૦૧૮	૨૮ થી ૩૭

❖ લોકકથા :

ક્રમ	લેખનું નામ	લેખક, વિવેચકનું નામ	સામયિક, પુસ્તકનું નામ	સામયિક પ્રકાશન માસ-વર્ષ	પૃષ્ઠ નંબર
૧	પાળિયામાં પ્રાણ પૂરવાનો પ્રયાસ ડૉ. અમૃત પટેલ કૃત સરસ્વતીને કાંઠે	પ્રા. ગણપત સોઢા પરમાર	વિવિધા સંચાર	૨૦૧૧	૭૮- ૮૨
૨	પ્રચંડ પુરુષાર્થ અને તેજસ્વી અભ્યાસ નિષ્ઠાનું પ્રતિક સરસ્વતીને કાંઠે	ડૉ. પ્રાંજલિ પટેલ	સૂર્યલોક	૨૦૧૦	૧૦૪ થી ૧૦૬
૩	કંઠ પરંપરામાં વહેતી પાળિયા કથાઓ	ડૉ. રાજેશ મકવાણા	ઉદ્દીચ્ય	૨૦૦૧	
૪	મધમૂલી સાંસ્કૃતિક મૂડીનું પ્રથમ પુસ્તક : આપણા ઓઠાં	ડૉ.વિનોદ પટેલ	ઉદ્દીચ્ય		

ક્રમ	લેખનું નામ	લેખક, વિવેચકનું નામ	સામયિક, પુસ્તકનું નામ	સામયિક પ્રકાશન માસ-વર્ષ	પૃષ્ઠ નંબર
૫	આપણા ઓઠા મૌખિક પરંપરાનો સાંસ્કૃતિ દસ્તાવેજ	ડૉ. પ્રાંજલિ પટેલ	તાદૃર્થ્ય	૨૦૦૮	૩૫ થી ૩૭

❖ સંશોધન :

ક્રમ	લેખનું નામ	લેખક, વિવેચકનું નામ	સામયિક, પુસ્તકનું નામ	સામયિક પ્રકાશન માસ-વર્ષ	પૃષ્ઠ નંબર
૧	ઉમિયા પૂજા અને ઊંઝા	ડૉ. જયાનંદ જોષી			
૨	સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક વિરાસતના જતન સમોગ્રંથ : વેદકાળથી મા ઉમિયાની પૂજા	ડૉ. મણિભાઈ પ્રજાપતિ	ઉદીચ્ય	૧૬-૬-૧૯૯૯	૨૬૨ થી ૨૬૩
૩	સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક ઈતિહાસનું પુસ્તક : સૌરાષ્ટ્રના કડવા પાટીદારોનું માદરે વતન ઉમાપુર.	ડૉ. મણિભાઈ પ્રજાપતિ	ઉદીચ્ય	૧૬-૧૨- ૧૯૯૯	૮
૪	ઈતિહાસની માન્યતાઓ તોડી નવા પ્રમાણો રજુ કરતું પુસ્તક : પાટીદાર કુલ રાજરત્ન : રાજમાતા મહારાણી મીનજદેવ	ડૉ. યશોધર રાવલ	ઉદીચ્ય	૧૪-૯- ૨૦૦૪	૪
૫	ગુજરાતમાં ભણાવવામાં આવતા ઈતિહાસને પડકારતું સંશોધન : કભીકભી	દેવેન્દ્ર પટેલ	ગુજરાત સમાચાર- ૨૦૦૪	૨૦૦૪	
૬	પાટીદાર કુલ રાજરત્ન રાજમાતા મહારાણી મનીજદેવ	ડૉ. યશોધરલાલ	અધિત		૩૯ થી ૪૫
૭	એક નવા પ્રમાણભુત મતની રજુઆત રાજમાતા મહારાણી મીનજદેવી	ડૉ. જયકુમાર શુક્લ	બુદ્ધિપ્રકાશ પુસ્તક લોકાર્પણ પ્રસંગે	૨૦૦૩	
૮	અસ્વીકાર કરી શકાય નહિ તેવું સંશોધન	ડૉ. ઈશ્વરલાલ ઓઝા	અમૃત પટેલ વ્યક્તિત્વ અને વાઙ્મય અમૃત પટેલ વ્યક્તિત્વ અને વાઙ્મય પુસ્તક પ્રસ્તાવના	૨૦૧૮	૨૬૭- ૨૬૮

ક્રમ	લેખનું નામ	લેખક, વિવેચકનું નામ	સામયિક, પુસ્તકનું નામ	સામયિક પ્રકાશન માસ-વર્ષ	પૃષ્ઠ નંબર
૯	સચ્ચાઈને ઉજાગર કરતું જહેમત સભર પુસ્તક	ડૉ.મણિભાઈ ઈ. પટેલ	અમૃત પટેલ વ્યક્તિત્વ અને વાઙ્મય પુસ્તક પ્રસ્તાવના	૨૦૧૮	૨૬૫-૨૬૬
૧૦	પુસ્તક લોકાર્પણ અહેવાલ	ડૉ.વિનોદ પટેલ	અમૃત પટેલ વ્યક્તિત્વ અને વાઙ્મય પુસ્તક પ્રસ્તાવના	૨૦૧૮	૨૭૦-૨૭૧

❖ લોકગીત :

ક્રમ	લેખનું નામ	લેખક, વિવેચકનું નામ	સામયિક, પુસ્તકનું નામ
૧	લોક સંસ્કૃતિને પ્રકાશમાં લાવતુ શાસ્ત્રીય સંપાદન	રાજેન્દ્ર દવે	ઉદીચ્ય
૨	ઉત્તર ગુજરાતના લોકોર્મિગીતોનું દસ્તાવેજ સંપાદન	ડૉ. જયાનંદ જોષી	ગુડ ઈવર્નીંગ ૪-૫-૯૩
૩	શુભ ગૌરવ કંકુ રે વાયું એપ્રિલ-૧૯૯૪	શંકરભાઈ એસ. તડવી	શબ્દસૃષ્ટિ એપ્રિલ-૯૪
૪	કંકુ રે વાયું અમૃત પટેલની આવેગતા	પ્રો.નંદુભાઈ પંડ્યા	રખેવાળ
૫	તળપદી સંપદાની ભાષા કંકુ રે વાયું માં	જેરામ રાઠોડ	ફુલછાપ
૬	સાહિત્ય સમાજ અને સંગીતનું સંગમ તીર્થ	ડૉ.કલ્પના મચ્છર	બુદ્ધિપ્રકાશન
૭	લોકસાહિત્યના આભુષણ સમી કૃતિ મું તો ઢોલે રમું	પ્રા.ગીતાબેન ચૌધરી	ઉદીચ્ય
૮	સત્વશીલ સંપાદન - મું તો ઢોલે રમું	ડૉ.સંજય આચાર્ય	બુદ્ધિપ્રકાશ
૯	ફટાણા, મરશિયા, સલોકા અને કોશગીતોનો સંપાદન-અધ્યયન ગ્રંથ : આપણો ઉપેક્ષિત વારસો	ડૉ.પ્રકાશ પંડ્યા	ઉદીચ્ય
૧૦	ઉત્તર ગુજરાતનાં લોકગીતોમાં સમાજજીવનને રજુ કરતો ગ્રંથ : લોકગીત એક અધ્યયન	ડૉ.જયાનંદ જોષી	ગુડ ઈવર્નીંગ
૧૧	ઉત્તર ગુજરાત લોકગીતોમાં પ્રકૃતિને રજુ કરતો શ્રેય	ડૉ.જયાનંદ જોષી	ગુડ ઈવર્નીંગ

ક્રમ	લેખનું નામ	લેખક, વિવેચકનું નામ	સામયિક, પુસ્તકનું નામ
	: લોકગીત અને અધ્યયન		
૧૨	નિચોડ રુપ અભ્યાસ ગ્રંથ : લોકગીત એક અધ્યયન	ડૉ.યશોધર રાવલ	ઉદ્દીચ્ય
૧૩	એક મહત્વનું પુસ્તક : ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરી	પ્રિ.નવીનભાઈ શાહ	ઉદ્દીચ્ય
૧૪	લોકગીતનો એક શાસ્ત્રીય અભ્યાસ : ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરી	ડૉ.શિરીષ પંચાલ	ગુજરાત મિત્ર
૧૫	ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરી	જેરામ રાઠોડ	ફુલછાપ
૧૬	ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરી - લોકગીત સ્વરૂપ અને પ્રકારનું અભ્યાસપુર્ણ પ્રકાશન	ડૉ.જયાનંદ જોષી	ગુડઈવર્નીંગ
૧૭	ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરીની સુવાસ	પ્રા.વર્ષાબેન ઠક્કર	૨૦ માર્ચ ૮૩
૧૮	લોકગીતોનું એક શાસ્ત્રીય સંપાદન	ડૉ.શિરીષ પંચાલ	બુદ્ધિપ્રકાશ
૧૯	શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ તૈયાર થયેલું દસ્તાવેજી સંપાદન મેદી લાલ ગુલાલ	પ્રા.ગીતા ચૌધરી	ગુજરાત મિત્ર ઉદ્દીચ્ય
૨૦	ઉપેક્ષિત વારસો	ડૉ.મંજુલા સાગડિયા	વિવિધા સંચાર
૨૧	અમૃત પટેલ વ્યક્તિત્વ અને વાઙ્મય	ડૉ. પરમ પાઠક	સંચિત ગ્રંથ

પરિશિષ્ટ-૬ સંદર્ભસૂચિ

English :

1. The New Oxford dictionary of English
Edited by - Judy Pearsall, Oxford University Press.
Second impressio - 2000 Printed in India at Rekha Printers Pvt.
Ltd., New Delhi.
2. The New Encyclopaedia of Britannica, Volume - 1768
Encyclopaedia Britannica Inc. Chicago, 15th Edition.

ગુજરાતી :

૧. ઓઝા, મફત (સં.) : ‘સર્જનને પચાસમે ચંદરવાકર’,
પ્રકાશક : ‘સર્જનને પચાસમે પુષ્કર ચંદરવાકર સમિતિ’
પ્રથમ આવૃત્તિ-૧૯૯૦
૨. ચંદરવાકર, પુષ્કર : ‘લોકવાર્તા’ (ઉદ્ભવ, પ્રકાર અને વિકાસ),
પ્રકાશક : ગુજરાત રાજ્ય લોકસાહિત્ય સમિતિ,
અમદાવાદ, પ્રથમ આવૃત્તિ-૧૯૭૯
૩. ચંદરવાકર, પુષ્કર : ‘શ્રેયાર્થી દાદાસાહેબ માવળંકર’
પ્રકાશક : હેરલ્ડ લેસ્કી ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ પોલિટિકલ
સાયન્સ,
અમદાવાદ, પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૮૪
૪. ચંદરવાકર, પુષ્કર : ‘રસામૃત’
પ્રકાશક : નીલકા પ્રકાશન ગૃહ, મુ.પો. ચંદરવા,
તા.ધોળકા, જી. રાજકોટ
પ્રથમ આવૃત્તિ- ૧૯૭૭

૫. જાની, કનુભાઈ : ‘ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ’, ગ્રંથ-૨
પ્રકાશક : ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૭૬
૬. જાદવ, જોરાવરસિંહ : ‘ગુજરાતના લોક ઉત્સવો’
પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૨૦૧૦
૭. જોષી, ઉમાશંકર : ‘શૈલી અને સ્વરૂપ’
પ્રકાશક : ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૬૦
૮. જોષી, ઉમાશંકર : ‘શ્રાવણી મેળો’
પ્રકાશક : શિવજી આશર, વોરા એન્ડ કંપની, ગાંધી
ચેમ્બર્સ,
અમદાવાદ, ચોથી આવૃત્તિ-૧૯૭૭
૯. જોશી, ઉમાશંકર : ‘શૈલી અને સ્વરૂપ’
પ્રકાશક : વોરા એન્ડ કંપની, અમદાવાદ
૧૦. દવે, રાજુલ : ‘લોકવાર્તા : સર્જન અને સંશોધન’ - જયમલ્લ પરમાર
પ્રકાશક : પ્રવીણ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ
સંપાદક : રાજુલ દવે, પ્રથમ આવૃત્તિ - ૨૦૧૦
૧૧. દેસાઈ, નલીન : ‘મેઘાણી અને લોકસાહિત્ય’
પ્રકાશક : સ્નેહલ પ્રકાશન, સી.કે. બિલ્ડીંગ,
ઠારવાલા જિન સામે, પેટલાદ, પ્રથમ આવૃત્તિ -
૧૯૮૫

૧૨. પરમાર, જયમલ્લ : ‘લોકસાહિત્ય અને લોકસંસ્કૃતિ’
પ્રકાશક : પ્રવીણ પ્રકાશન, રાજકોટ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૨૦૧૦
૧૩. પટેલ, (ડૉ) અમૃત : ‘ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરી’
પ્રકાશક : પોતે, પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૯૨
૧૪. પટેલ, (ડૉ) અમૃત : ‘ઝમરખ દીવડો’
પ્રકાશક : પોતે, પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૯૨
૧૫. પટેલ (ડૉ) અમૃત : ‘લોકગીત - એક અધ્યયન’
પ્રકાશક : પોતે, પ્રથમ આવૃત્તિ - ૨૦૦૧
૧૬. પટેલ, રમણભાઈ : ‘લોકસાહિત્યચર્યા’
પ્રકાશક : બલદેવ પ્રકાશન, ટેલિફોન એક્સચેન્જ
સામે, આણંદ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૮૪
૧૭. પરીખ, (ડૉ) કુમુદ : ‘લોકસાહિત્ય : એક અભ્યાસ’
પ્રકાશક : પોતે, ૨૧, ભગવતીનગર, ગોધરા
૧૮. પરીખ, રમણભાઈ ડી. : ‘સાર્થ ગુજરાતી જોડણીકોશ’
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ
પાંચમી આવૃત્તિ
૧૯. પાઠક, પરમભાઈ : ‘તપાસ અને તારતમ્ય’
પ્રકાશક : ‘પંજરી’, ૭, જલાપુજન, ગોપી
વિદ્યાનગર માર્ગ, આણંદ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૨૦૦૬

૨૦. પાઠક, રામનારાયણ : ‘કાવ્યની શક્તિ’
 પ્રકાશક : નિયામકશ્રી, પ્રાચ્યવિદ્યા મંદિર, મ.સ.
 વિશ્વવિદ્યાલય, વડોદરા
 પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૫૯
૨૧. બ્રહ્મભટ્ટ, અનિરુદ્ધ : ‘ઝવેરચંદ મેઘાણી’
 પ્રકાશક : અશોક પ્રકાશન,
 નવભારત સાહિત્ય મંદિર, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ
 પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૬૮
૨૨. ભાયાણી, હરિવલ્લભ : ‘લોકસાહિત્ય સંપાદન અને સંશોધન’
 પ્રકાશક : ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ,
 અમદાવાદ : આવૃત્તિ બીજી - ૧૯૮૧
૨૩. મજમુદાર, મંજુલાલ : ‘ગુજરાતી સાહિત્ય’ ખંડ-૫મો,
 પ્રકાશક : આચાર્ય બુક ડેપો, વડોદરા
 પ્રથમ આવૃત્તિ
૨૪. મેઘાણી, ઝવેરચંદ : ‘ધરતીનું ધાવણ’ ખંડ-૧
 પ્રકાશક : સાહિત્ય મિલાપ, ભાવનગર
 પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૩૯
૨૫. મેઘાણી, ઝવેરચંદ : ‘રઢિયાળી રાત’, ખંડ-૧,
 પ્રકાશક : પ્રસાર, ૧૯૮૮, આતાભાઈ એવન્યુ,
 ભાવનગર
 પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૨૫

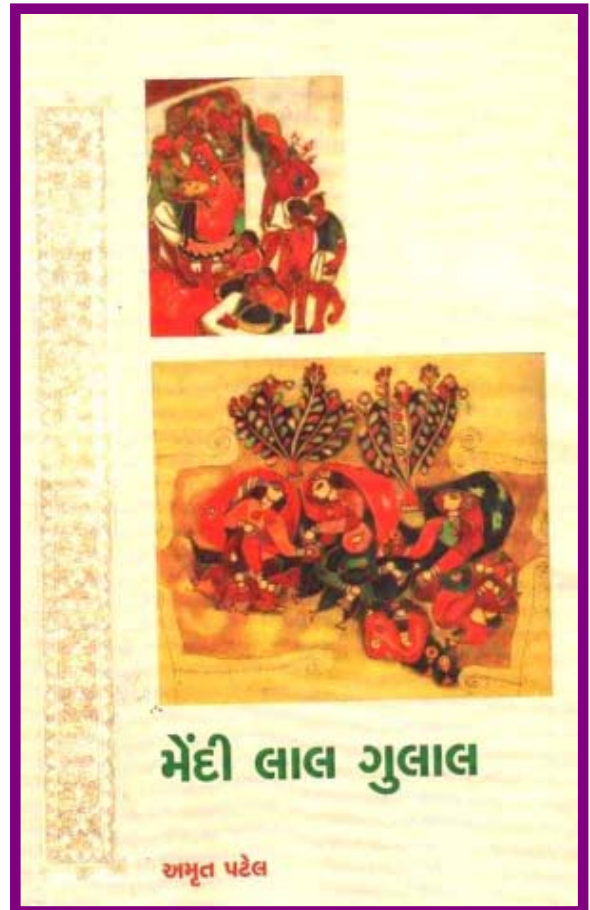
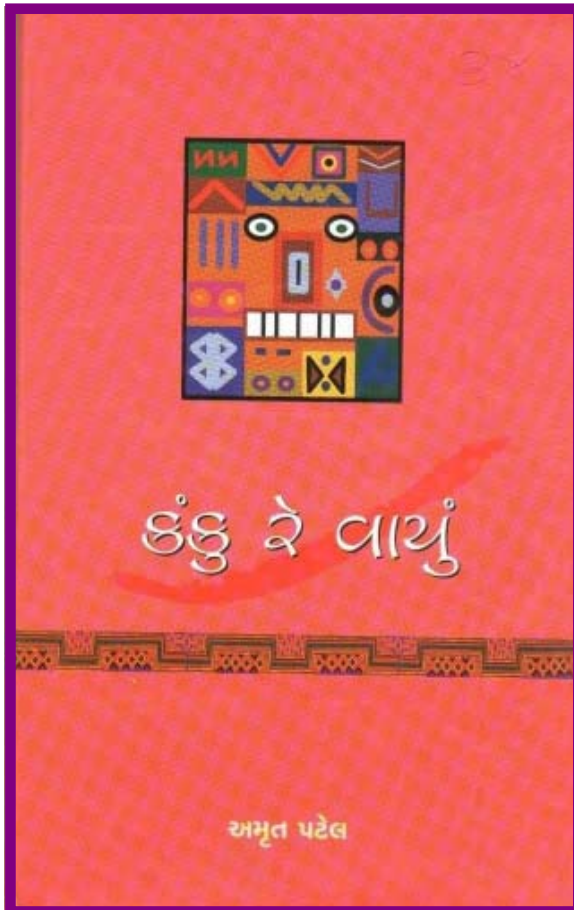
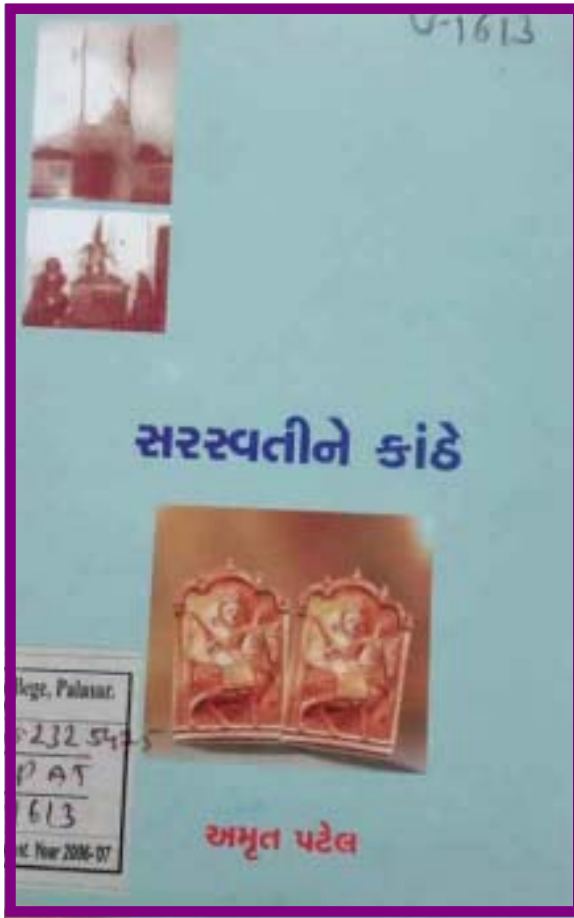
૨૬. મેઘાણી, ઝવેરચંદ : ‘કંકાવટી’
ભા. પ. પ્રકાશક : પ્રસાર, ૧૮૮૮,
આતાભાઈ એવન્યુ, ભાવનગર,
પ્રથમ આવૃત્તિ
૨૭. મેઘાણી ઝવેરચંદ : ‘કંકાવટી’
ભા. પ. પ્રકાશક : પ્રસાર, ૧૮૮૮,
આતાભાઈ એવન્યુ, ભાવનગર,
બીજી આવૃત્તિ - ૧૯૬૮
૨૮. મેઘાણી, ઝવેરચંદ : ‘લિ. હું આવું છું’
પ્રકાશક : લોકમિલાપ ટ્રસ્ટ, ભાવનગર, પ્રથમ
આવૃત્તિ - ૧૯૮૮
૨૯. મેઘાણી, ઝવેરચંદ : ‘સોરઠી બહારવટિયા’
ભા-૧, પ્રકાશક : પ્રસાર, ૧૮૮૮,
આતાભાઈ એવન્યુ, ભાવનગર,
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૭૪
૩૦. મેઘાણી, ઝવેરચંદ : ‘સૌરાષ્ટ્રની રસધાર’
ભાગ-૨, પ્રકાશક : પ્રસાર, ૧૮૮૮, આતાભાઈ
એવન્યુ, ભાવનગર
બીજી આવૃત્તિ - ૧૯૭૦
૩૧. યાજ્ઞિક, (ડૉ) હસુ : ‘મધ્યકાલીન ગુજરાતી પ્રેમકથાઓ’
પ્રકાશક : આર. આર. શેઠની કંપની, કુવારા,
ગાંધીરોડ, અમદાવાદ-૧
પ્રથમ આવૃત્તિ : ૧૯૭૪

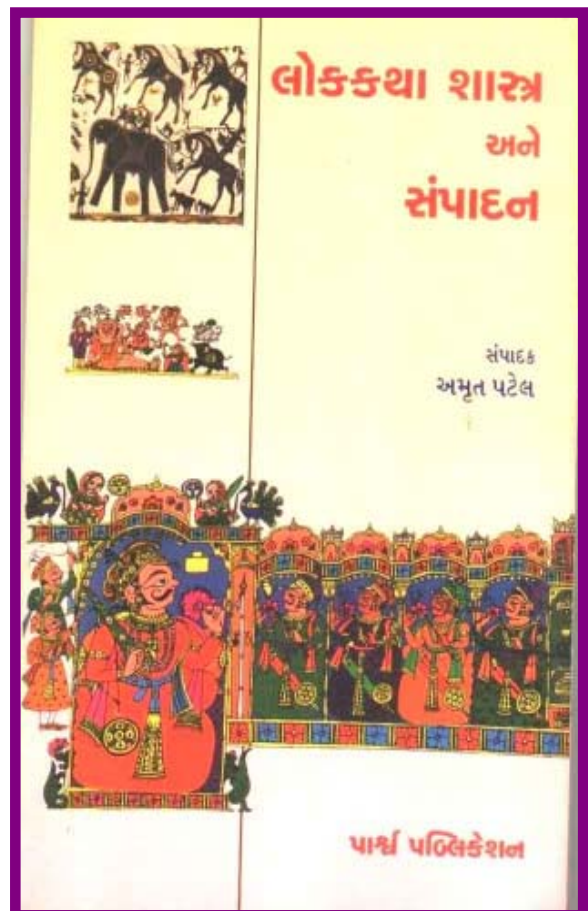
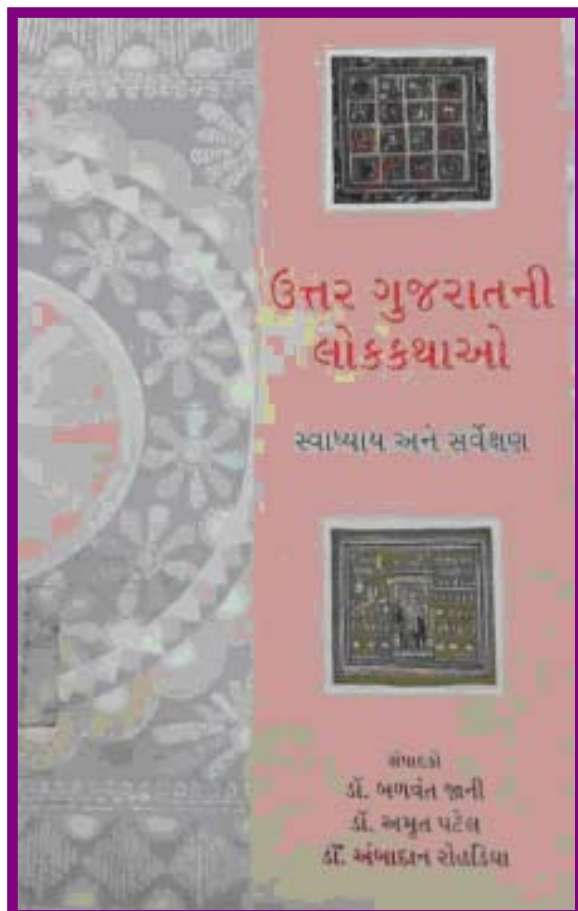
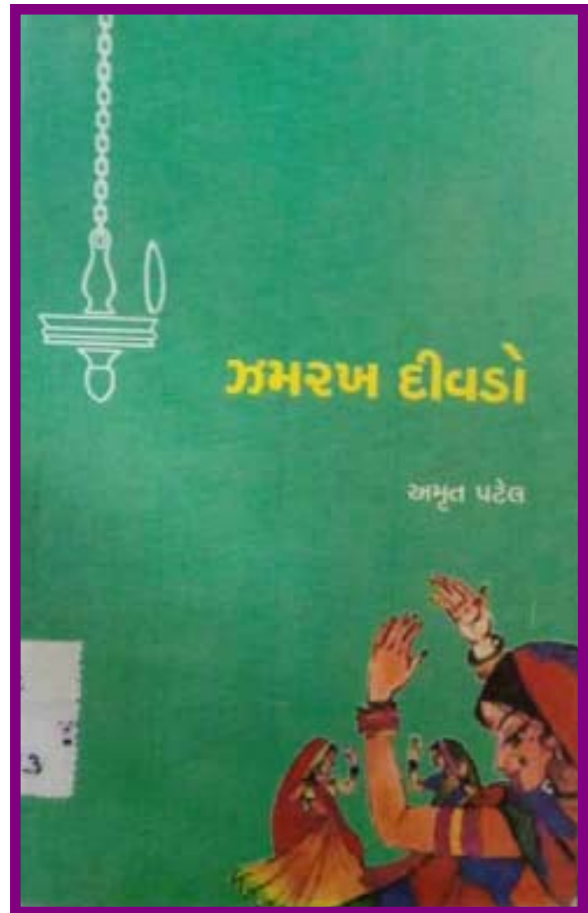
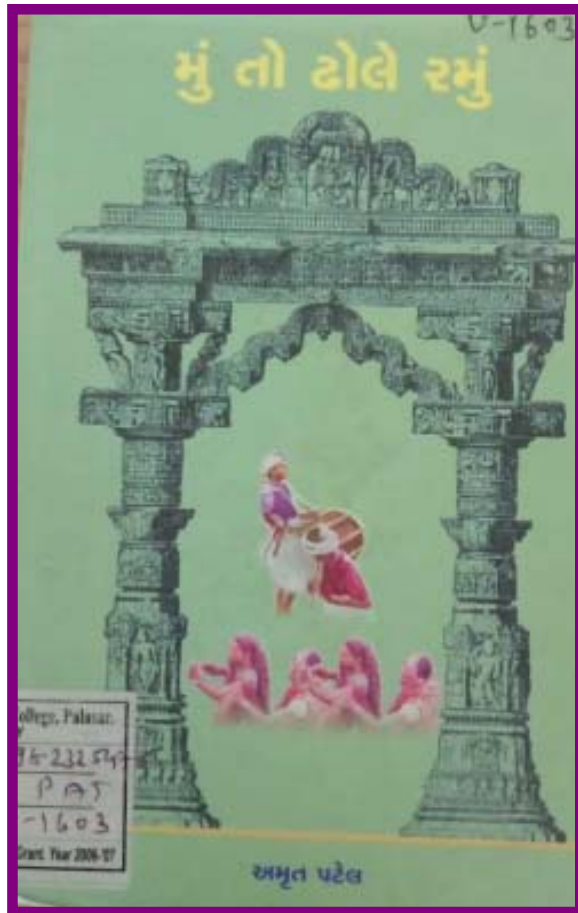
૩૨. રણછોડભાઈ ઉદયરામ : ‘રાસમાળા’ ભાગ-૨
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૨૭
૩૩. રાવળ, અનંતરાય : ‘ગુજરાતી સાહિત્ય’ (મધ્યકાલીન) ભાગ-૨
પ્રકાશક : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૬૮
૩૪. શર્મા, (ડૉ) ગોવર્ધન : ‘કચ્છી લોકસાહિત્ય : એક અધ્યયન’
અને મહેતા (ડૉ) ભાવના : પ્રકાશક : જ્ઞાનલોક પ્રકાશન, સેક્ટર-૧૯,
ગાંધીનગર, પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૮૧
૩૫. શેખડીવાળા, જશવંત : ‘લોકસાહિત્ય - અલોક’
પ્રકાશન : પાર્શ્વ પબ્લિકેશન, અમદાવાદ : પ્રથમ
આવૃત્તિ - ૨૦૦૭
૩૬. શુક્લ, યશવંત : ‘ગદ્યસંચય’ ભાગ-૨ માં ‘સોનગઢની સ્મૃતિ’
પ્રકાશક : ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, આશ્રમ રોડ,
અમદાવાદ
પ્રથમ આવૃત્તિ - ૧૯૮૨
૩૭. સાંડેસરા, ભોગીલાલ : ‘પ્રાચીન ફાગુસંગ્રહ : ફાગુનો સાહિત્યપ્રકાર’
પ્રકાશક : પોતે, અધ્યક્ષ, ગુજરાતી વિભાગ,
મ.સ. વિશ્વવિદ્યાલય, વડોદરા,
બીજી આવૃત્તિ - ૧૯૬૬

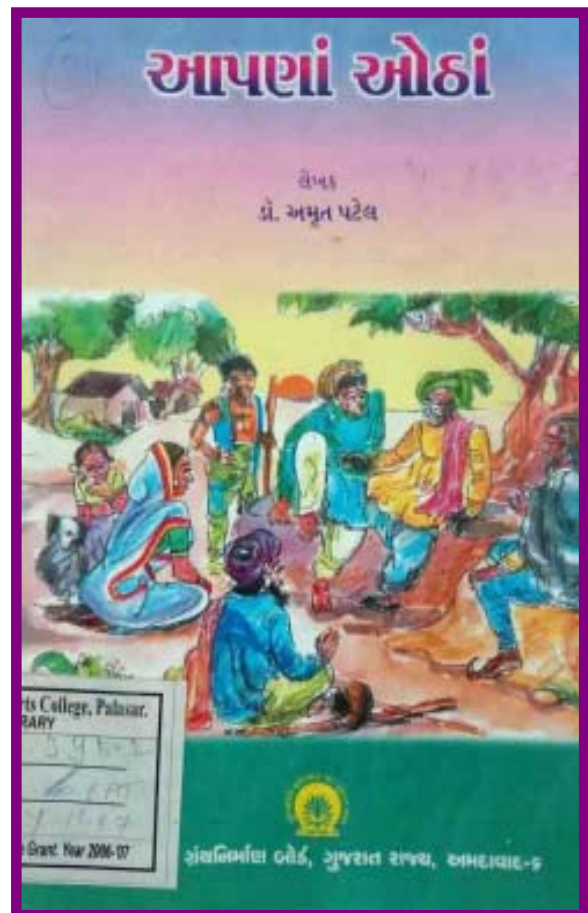
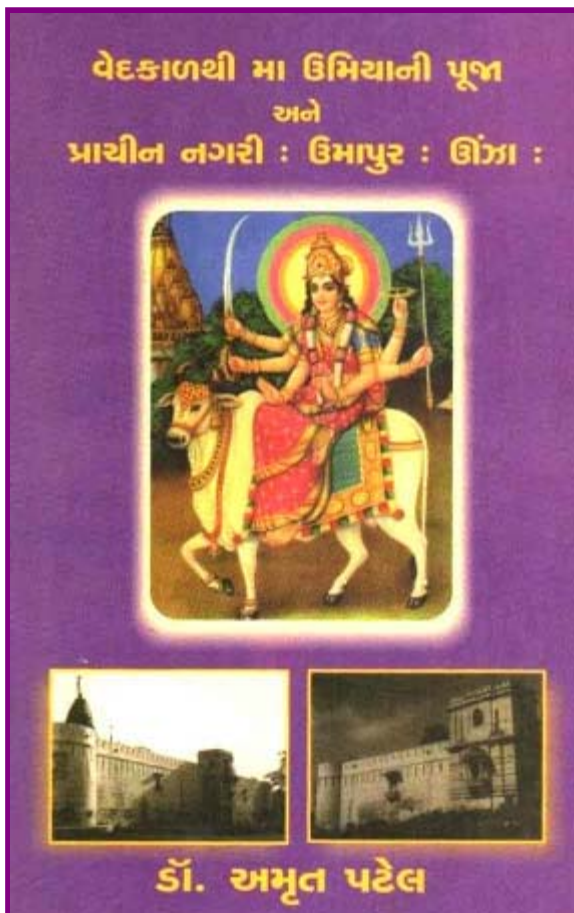
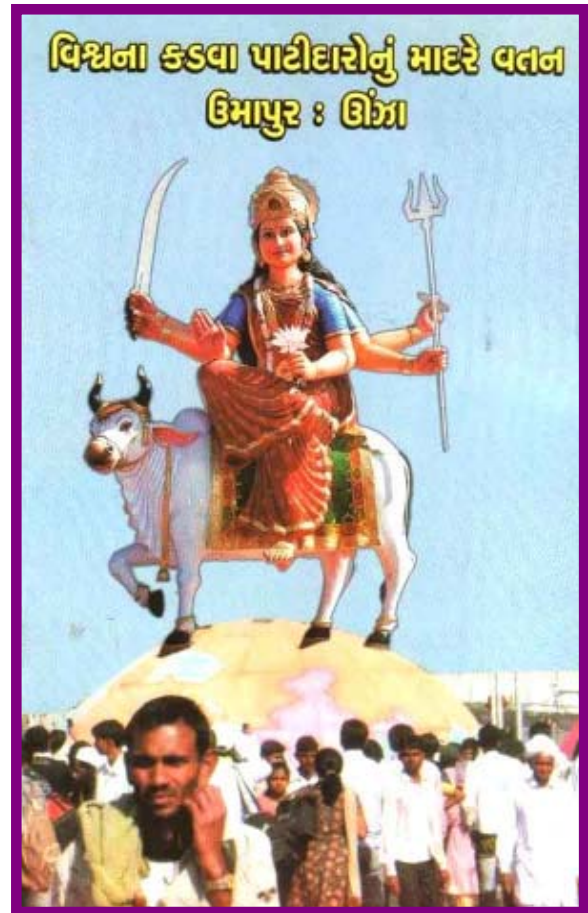
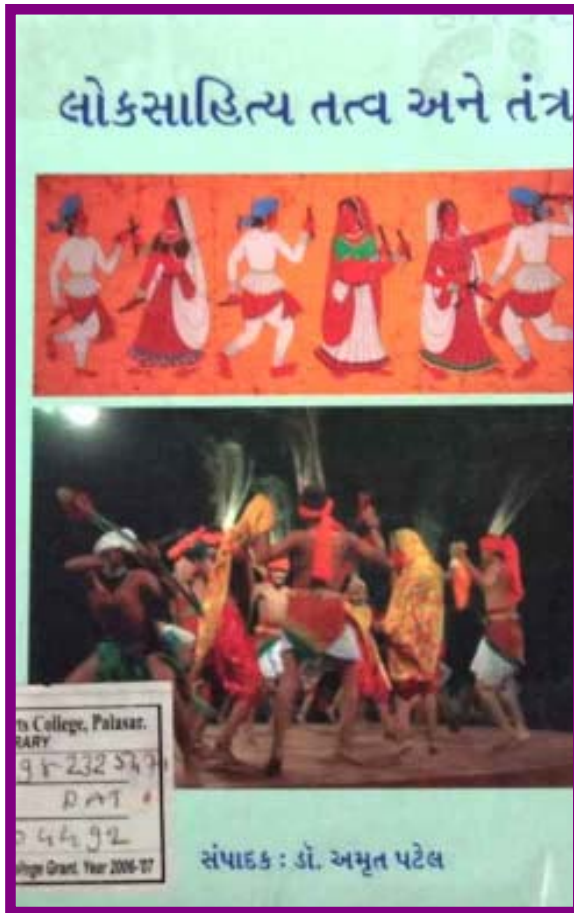
સામાયિક / લેખ સૂચિ :

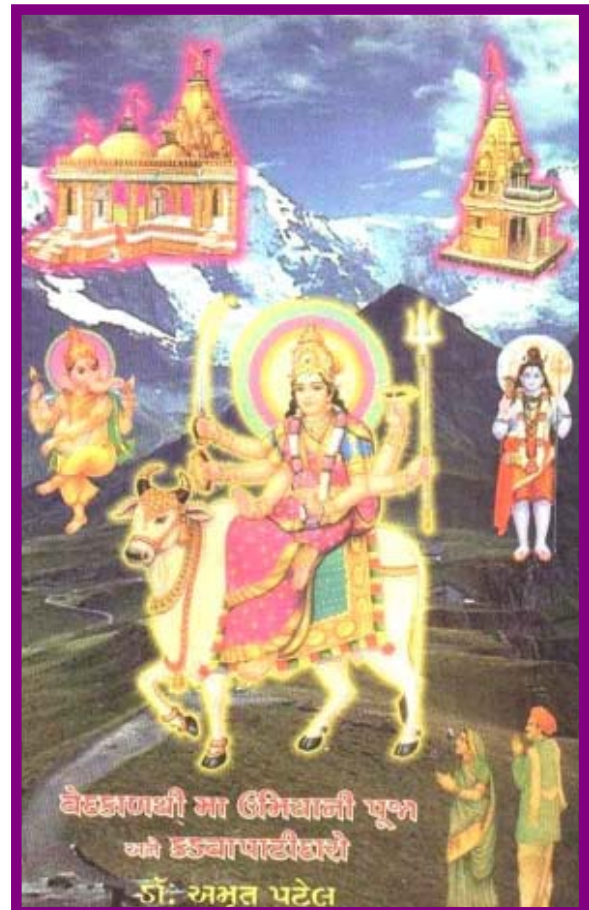
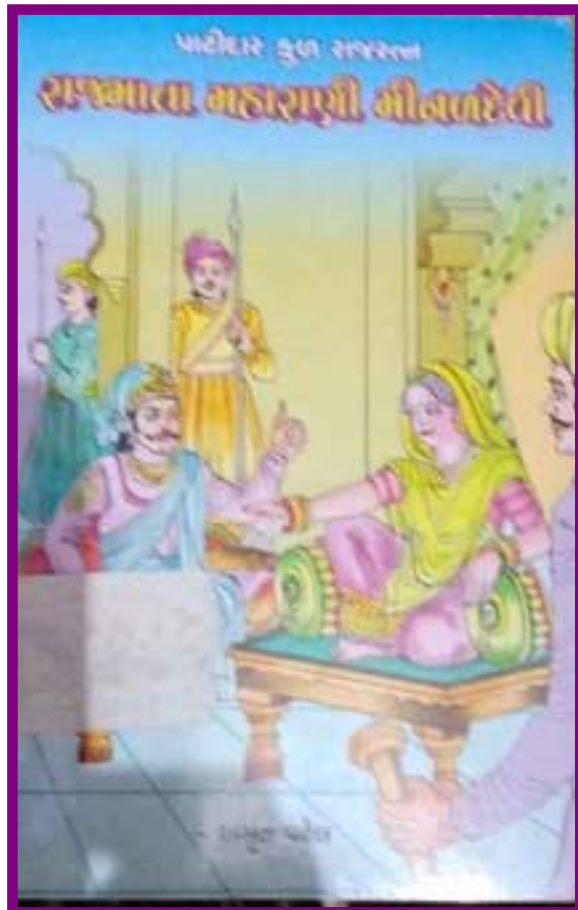
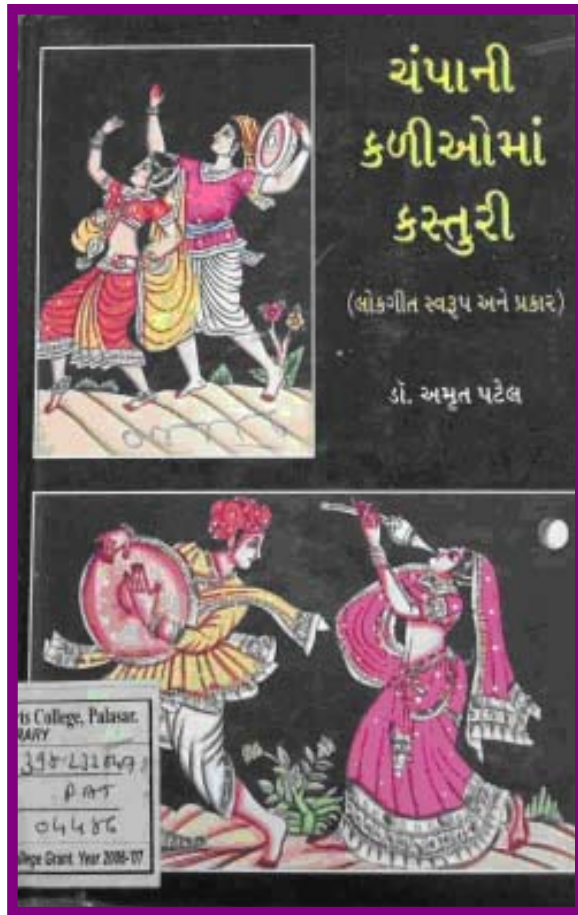
૧. કનુભાઈ જાની, ‘વિદ્યાપીઠ’ દ્વિમાસિક, વર્ષ - ૧૯૭૩, અંક-૪
‘લોકસાહિત્યની વિભાવના’
૨. ડૉ. બળવંત જાની, સંપાદક : ‘લોકગુર્જરી’, અંક-૧૪
પ્રકાશન વર્ષ - ૧૯૮૮
૩. જશવંત શેખડીવાળા, સંપાદક ‘લોકગુર્જરી’, અંક-૧૨
પ્રકાશન વર્ષ - ૧૯૮૮
૪. જયમલ પરમાર, ‘ઊર્મિનવરચના’ અંક-૪૮૭, જાન્યુઆરી - ૧૯૭૧
૫. પુષ્કર ચંદરવાકર, ‘દરબારી ઠાઠદાર લોકવાર્તા’, ૧૯૭૦-૭૧ના વર્ષનું યુનિવર્સિટી
વ્યાખ્યાન, મ્યુનિસિપલ આર્ટ્સ એન્ડ અર્બન બેન્ક સાયન્સ કોલેજ, મહેસાણા

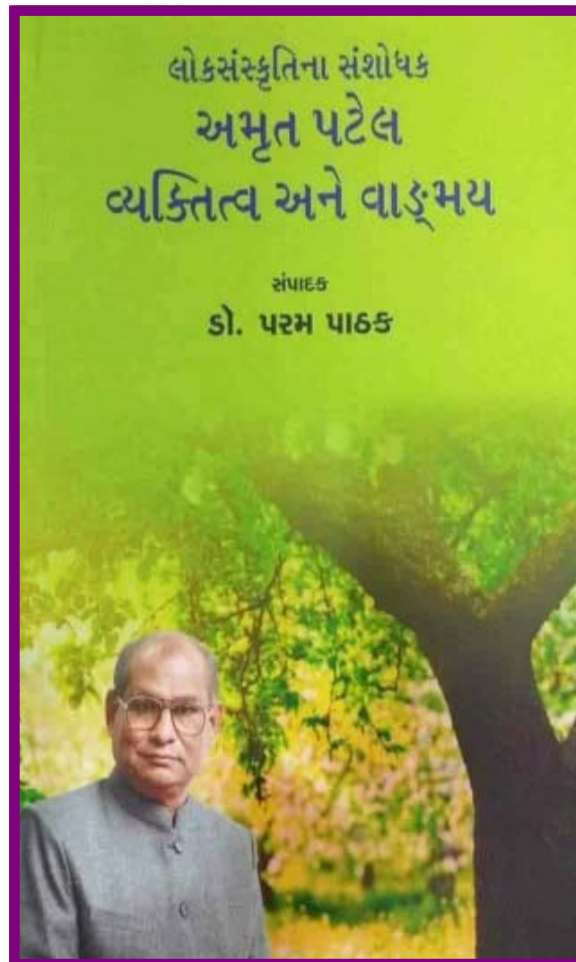
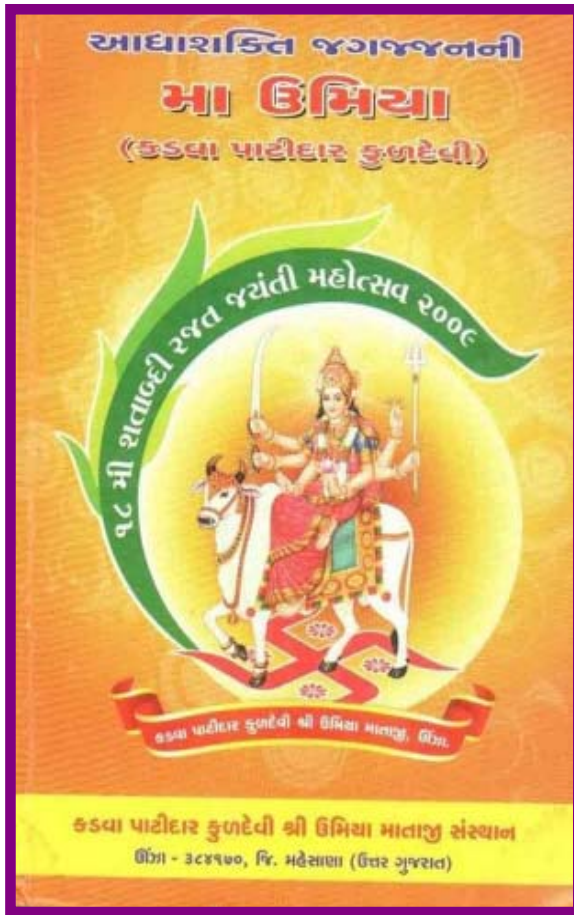
પરિશિષ્ટ-૭
સંશોધન ગ્રંથોના ફોટોગ્રાફ્સ

પરિશિષ્ટ-૮
અમૃત પટેલે એકત્ર કરેલા શિલ્પોના ફોટોગ્રાફ્સ

પરિશિષ્ટ-૯
અમૃત પટેલને મળેલ સન્માનના ફોટોગ્રાફસ

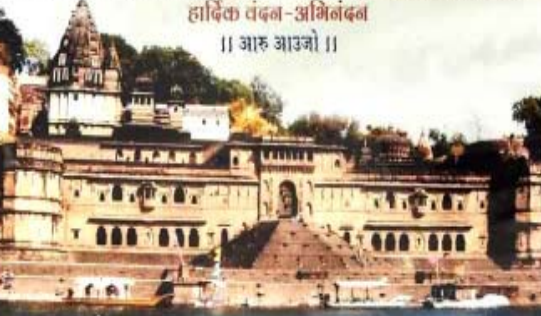

ગુજરાત-ગૌરવ
ડૉ. અમૃતલાલ પરબોત્તમદાસજી પટેલ
 ચેરમેનશ્રી, સાંસ્કૃતિક પ્રદર્શન કમિટી

અભિનંદન પત્ર

સન્માન સન્માનના કાષ્ટપાતક છે. ૧૮ ડિસેમ્બર પુનઃ, ૧૮વી સદસ્યી રજા અનેથી મહેલના કે વૈભવ મિત્ર આત્મીયતા એ આપને મળ્યો મહોત્સવ સંગીત, વાદ્ય સંગીત, આપણી સમીક્ષા અને કુશળતા સન્માન કે મિત્રે મિત્રાલ તબ મહી છે આપને એવ અને વૃદ્ધ સંસ્કાર્ય ને સાક્ષિ કિયા છે કિ પાઠ્યકાર સર્વિયા છે કિય કે દમ અનુપમ અને અતિરક્તનીય મહેલત કે મિત્રે આપના કાર્યકાર હાર્દિક આભાર. આપના સન્માન કર આજ દમ રવડ તૈયારિયાત હુ છે હમારે છોડે એ મુખારે પર આપ વીરે વલે અનુ, આપના કોઈ-કોઈ કલાવાચ આપ હમારે મિત્રે સંજીવની કે અમાર છે આપને પેમ કે સમુદાય દમ આપના કાષ્ટપાતક છે પાઠ્યકાર સન્માન કે તૈયાર-પૂરવા કે રુપ મે આપના અભિનંદન કર દમ રવડ વલે હો અનુ છે. ડિસેમ્બર માતા એ પાર્શ્વ છે કિ આપ સર્વેય સ્વસ્ત અને સ્મૃત કરે રહે સન્માન આપને કેવુલ મેં વારાણ-પૂલના રહે

હાર્દિક વંદન-અભિનંદન
॥ આરુ આરુ ॥

સ્થાપનાકાર્તા : મ. પ્ર. પાટીલ સન્માન, વિમાનુ કિલા સંસ્કાર, સમસા સ્કૂલ
 કૌલેશ, ધર્મગાનાઓ, દુરદ અને મંત્રિતો કે વદાધિકારી

આયોજક : શ્રી ડિમિયા માતાજી સેવા ટ્રસ્ટ, ડિમિયા ધામ કર્સોદિયા (મ.પ્ર.)

સન્માન પત્ર

ગુજરાત જાનની ના ઉમિલના સર્વોચ્ચ સ્ત્રી
૧૮ મી શતાબ્દી રજા જયંતી મહોત્સવ-૨૦૦૮
 રજાની સર્વોચ્ચ સિદ્ધિસંદેહ, ભવ્યસિદ્ધિ અને અતિરક્તનીય મહોત્સવ અને

મહોત્સવને સન્માન સર્વોચ્ચ સ્ત્રીના સર્વોચ્ચ સિદ્ધિ અને સર્વોચ્ચ સન્માન અને
 સન્માન સ્ત્રીના સિદ્ધિ અને સન્માન

શ્રી અપરનાથ પદ્મોત્તમદાસ પટેલ, અમુપુર
 ચેરમેનશ્રી - અભિનંદન પત્ર

મિત્રપૂર્ણ મિત્રકર્મ સંવાદોચ્ચના મહોત્સવ
કડવા પદ્મોત્તમ કુપડેવી શ્રી ડિમિયા મહોત્સવ સંસ્થાન, ડિમિયા
 સન્માન સન્માન અને સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન

સન્માન સન્માન, સન્માન અને સન્માન સન્માન, સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન અને
 સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન

સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન

૧૮ મી શતાબ્દી રજા જયંતી મહોત્સવ-૨૦૦૮
કડવા પદ્મોત્તમ કુપડેવી શ્રી ડિમિયા મહોત્સવ સંસ્થાન
 મિત્ર - સન્માન સન્માન / મિત્ર - સન્માન સન્માન, સન્માન / મિત્ર - સન્માન
 www.mahotsav.org / Email : mahotsav@mahotsav.org

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી
ગુજરાત રાજ્ય
 રાજ્ય-સાહિત્ય અકાદમી, સેક્ટર-૧૦, પોલીસ-૩૮૨૦૧૦

શ્રેષ્ઠ પુસ્તક પારિતોષિક

ગુજરાતી ભાષા-સાહિત્યને વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થયેલાં શ્રેષ્ઠ પુસ્તકોને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા પારિતોષિક અર્પણ કરવાની યોજનામાં શ્રીકૃષ્ણી અમૃતલાલ પટેલ ને શ્રીકૃષ્ણી વિમાનમં ૨૦૦૯ વર્ષમાં પ્રગટ થયેલા લોકનાદિભ્ય સ્વરૂપના તેમના પુસ્તક સન્માન સન્માન માટે શ્રેષ્ઠ પુસ્તક પારિતોષિક તરીકે આ પ્રમાણેન તથા રૂ.૨,૦૦૦/- એનાપાત કરવામાં આવે છે.

મહામંત્રી
 ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી
 ગાંધીનગર

અધ્યક્ષ
 ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી
 ગાંધીનગર

સ્થાન :
 તા.

PI : (Gujarat)
Dr. 21/07

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા લોકનાદિભ્ય અર્પણ પાટેલના પુસ્તક 'સન્માન સન્માન' સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન

સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન સન્માન

પત્રે અંક રાજ્ય મંત્રી, ગુજરાત રાજ્ય સ્ત્રી મહોત્સવ પટેલ

પરિશિષ્ટ-૧૦

ઠડવા પાટીદારોની કુળદેવી ઉમિયા માતાનો ઇતિહાસ

૩૦૧

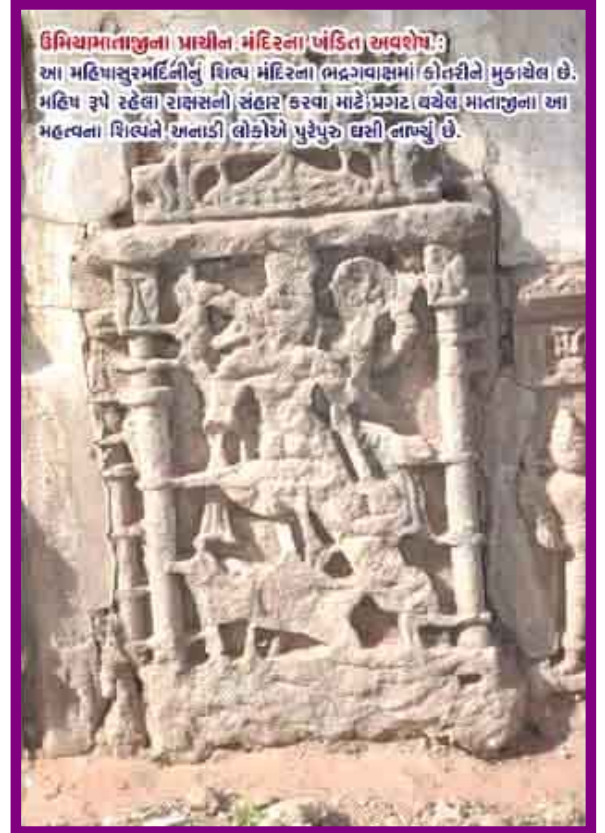
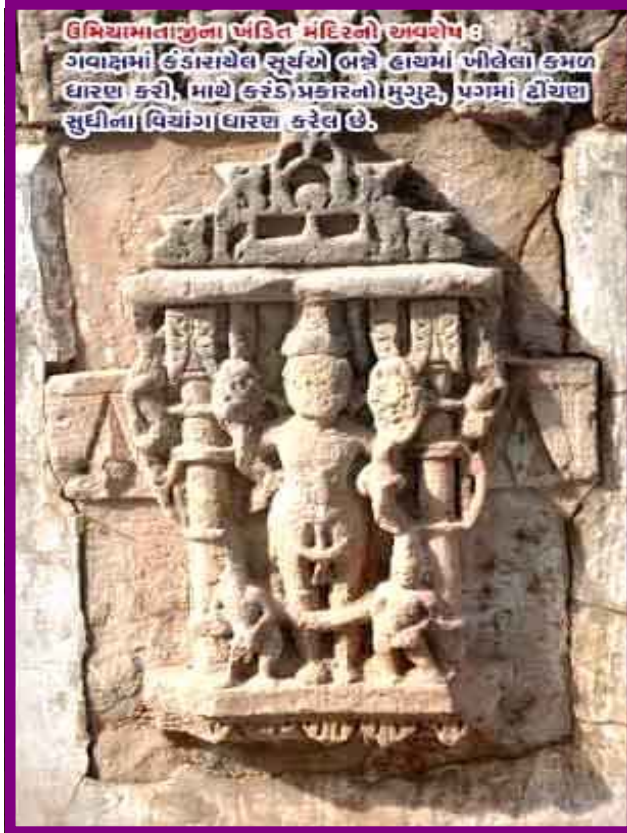
ઉમિયા માતાજીની પલસી, ગુજરાત :
પલસીના દરબન કરીને મંદિરની બહાર સાવતા દરબનાઈવતી.

માનસરોવર નિર્માણ કાર્યનો શિલાલેખ :
ઈ.સ. ૧૯૫૧ ના મહાવદી પાંચમને ગુરુવારે
માનસરોવર ખુલ્લુ મુકવામાં
આવેલ તેનો શિલાલેખ.

ઉમિયામાતાજીના મંદિર નિર્માણનો શિલાલેખ :
ઈ.સ. ૧૯૪૩ના વર્ષે તૈયાર કરવામાં આવેલ હાલના
માતાજીના મંદિરના નિર્માણ કાર્યની તેમજ ખર્ચની
વિગતો આ લેખમાં છે. અમદાવાદથી ઠડવા જ્ઞાતિના
માલસો (બોલાવીને) ઉઘીરીતો મંદિર નિર્માણ કરવામાં
આવ્યું તેનું આ શિલાલેખમાં વર્ણન આપ્યું છે.

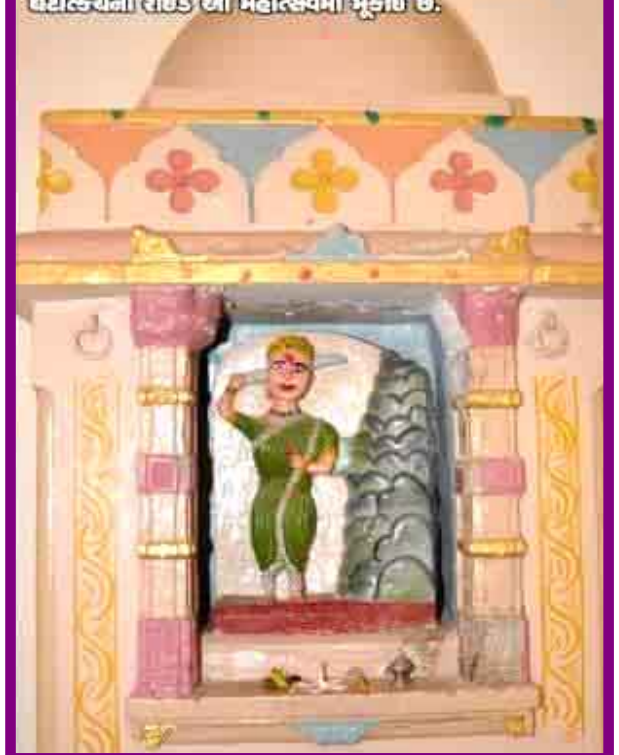
ઉમિયામાતાજીના પંડિત મંદિરના અવશેષ :
ઈ.સ.૧૩૫૬ માં થયેલ આક્રમણમાં ધરાશાયી
થયેલ માતાજીના મંદિરનો અવશેષ-

ઉમિયામાતાજીના મંદિરના નીચે ભોંયરામાં આવેલ ગણેશ મંદિરની પ્રતિમા :
એક દંતવાળા ગણેશજી, આ પ્રતિમાની બન્ને બાજુ સિદ્ધિ- સિદ્ધિ મોતસ્વામાં
આવેલ છે. નીચે લક્ષ્મીજી, પાર્વતી અને સરસ્વતીને કંઠાસ્વામાં આવેલ છે.

મોલ્સોલ ચોરા પાસેની હેડબાની પ્રતિમા, ઊંઝા :
ઊંઝા નગરમાં હેડબાનું મંદિર આવેલું છે. ખડગધારી હેડબાની
બાજુમાં માતપ્રિયો પર્વત મોતસ્વામાં આવેલ છે. એના પુત્ર
ઘણેલચની રાઈડ આ મહોત્સવમાં મૂકાઈ છે.

કડવા પાટીદારોની લોકસંસ્કૃતિના ફોટોગ્રાફ્સ

ઢાંજીપુરની ઉજાણી :

ભાદરવા મહિનામાં પાટીદાર બહેનો સુંડલીમાં ઘેરથી રસોઈ બનાવીને લઈ જાય છે. પહેલા ગામબહાર ચરામાં ઘેરથી કાચી સામગ્રી લઈ જવાતી, અને ત્યાં રસોઈ બનાવીને જમતા હતા. હવે સિવાજ ઘસાયો છે.

સિંદી ગામની ઉજાણી :

પાટીદારો ભાદરવા મહિનાના પ્રથમ પંખવાડીયામાં ઘેરથી કાચુ સીધું લઈ જઈને ગામના તળાવની પાળે રસોઈ બનાવીને જમતા હતા. હવે આ સિવાજ ઘસાયો છે. મોટે ભાગે ઘેરથી રસોઈ બનાવીને લઈ જાય છે.

બોકરવાડાની ઉજાણી :

બોકરવાડામાં ભાદરવાના પ્રથમ પંખવાડીયામાં પાટીદાર સ્ત્રીઓ સુંડલીમાં ઘેરથી રસોઈ બનાવીને લઈ જાય છે. ઘરના સર્વ સભ્યો ત્યાં જમે છે.

મહા અન્નકુટ :

સંવત ૨૦૩૩ના માગસર સુદ-૪ થી માગસર સુદ-૮ સુધી ચોથે ૧૮મી શતાબ્દી મહોત્સવની યાદગીરી રૂપે માગસર સુદ-૮ ના દિવસે અન્નકુટ ભરાવામાં આવે છે.

ઉમિયા માતાજીની પલ્લી, ઊંઝા :

માતાજી સમક્ષ મૂકાયેલ પલ્લી ના દિવસે અન્નકુટ ભરાયો છે.

ઉંજણી : પાઠ તેચાર થયાના આનંદનો ઉત્સવ :

ઉંજર ગુજરાતના પાટીદારોમાં ચાર ઉત્સવો જેવાકે પલ્લી, શુકલ, હળોતરા અને ઉંજણી તેમના શ્રદ્ધાધારણ ગુપ્તને સ્થાપિત છે. ઉંજણીના આ પ્રસંગો તેઓ ઉત્સાહ, ઉમંગ અને ઉલ્લાસથી ઉજવે છે. હવે વ્યવસ્થાપ બદલાવાની સાથે ગુપ્તજીવી બદલાતી જતી હોવાને કારણે આ ઉત્સવો ધીરે ધીરે ઘસાવા માંડ્યા છે. પાટીદારોના જુદા જુદા ગામોએ ભાદરવા મહિનાના પ્રથમપ અવધાર્યામાં ઉંજણીએ કાઢવામાં આવે છે. શ્રાવણ મહિનામાં વાવવામાં આવેલ અનાજ ભાદરવામાં ભરપૂર રીતે બેતરોમાં સહેરાનું હોય છે ત્યારે પાઠ તેચાર થયાની ખુશીને ઉજવવા માટે નવરાશના આ દિવસોમાં ગામે ગામ ઉંજણીઓ કાઢવામાં આવે છે. ઘેરથી કાચુ સોધું ચાઈ જઈને તથાવતી પાણી કે ગામના ઘરામાં જઈને પાટીદાર બહેનો ઘુલા બનાવીને ગામના રિવાજ પ્રમાણે લાપસો કે લાડુ, મીચડી અને શાક બનાવીને પાટીદારો ઘરના સર્વે સામ્યો ત્યાં જમે છે. ખોતપીતાના વસવાથરમોને પણ તેમની અભાગ્યદો કાઢેલ ભાગ આપવામાં આવે છે. તથા કપડાં પહેરીને ઢરતા ફરતા સર્વેના મનમાં ઉત્સવનો મહોલ રચાય છે.

શુકલ : વરસાદના દેવ ઉંબલી ઉપસાના :

વૈદિક કાળથી પાટીદારો ઉંબલી શ્રુતિ કરતા આવ્યા છે. તેના પ્રમાણે જગત્સેદમાં અને પાટીદારોની કામની ગુપ્ત પરવારોમાં જોવા મળે છે. સમગ્ર જગત્સેદમાં જોવા મળતો આ વધારે એવી શુદ્ધ થી વધુ અગાધો ઉંબલ મહે રચાઈ છે. આ ઉંબલ પૂજના મોટા મહોત્સવો 'શુકલ' ના નામે ઉંબાલી આજનાવનું વધારેમાં કાચમાં પણ મીવાય છે. આ મહોત્સવે અલ-અલ દિવસ સુધી પાટીદારો પૂરી આસ્થા અને ઉમેગથી, ઘામો શ્રદ્ધા આપીને ઉજવે છે. આવા શુકલ-ઉંબલપૂજના મહોત્સવો, પલોદર, ઊંઝા, ચોકોર, કામલી, કાઠાલાલાડા, કિતળ, ગોરા, પાસર જેવા ગામોએ ઉજવવામાં છે. હવે કેટલાક ગામોમાં આ મહોત્સવની પરંપરા ઘસાતી જાય છે. જગત્સેદમાં ઉંબલે દુર્ગા તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો છે. તેને 'જુ બે દુર્ગા' એમ કહેવાય છે. તું જ દુર્ગા છે, પાટીદારોને પણ દુર્ગા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. તે શુકલ છે. ઉંબલો વરસાદનો દેવ છે. કણબી ને વરસાદ વરસે તો હારે માસ પાપરા ગણાય. તેથી વરસાદ ફેલો થયતો તેને જાણવા માટે શુકલનાં મહોત્સવ યોજાય છે. ઉંબલ વરસાદની આદિવતિ દેવ હોવાથી કેટલાક ગામોએ ઉંબલનું પાકલ કાચીયો કાટીને શુકલ જેવાય છે. તો કયાંક લગાત ઉંબલ વૈરામાં શુકલ જોવાય છે. પાટીદારો શુકલ જેવા અનાજના કોઈ ભુખું ન રહે તેમો કામગીર લોક હોય છે. કોઈ ગામોએ મદાન પ્રસાદનું સ્નેહુ પણ મિલાવતા હોય છે. આ મહોત્સવને જોવા જાણવા અને માણવા જેવો છે.

બેતી પ્રધાન એવી આ જાણિ આગળની વર્ષે કેવું બાળક પાકરો, સામજિક, રાજકીય બીજાં કંઈ પહેરો તેના દિવે પણ શુકલ બેતી હોય છે. આ શુકલને 'લોક બીજી' ના શુકલ ગણી અગાધારીનો પોતાનું તત્ત્વ અવરતા હોય છે. ગામે ગામ શુકલ સાથે માયાં જોડાઈ ગઈ છે.

પાટીદારો પરંપરાગત પ્રાચીન ઉત્સવો :

પાટીદારો કણબી, કુલ્મી, દુર્ગા કે પટેલ તરીકે ઓળખાય છે. કણબે વાવીને મણ પેદા કરનાર. કણબીઓ પ્રાચીન સમયથી દુર્ગામાં કરતા હોવાને કારણે તેમના ઉત્સવો મોટે ભાગે દુર્ગાને કેન્દ્રમાં રાખીને ગોઠવાય છે. દુર્ગા એજ એનું ગુપ્ત. આ કણબી પરસેવો પાકીને, ટાક, તકકો, વરસાદને જોવા વિના ઘરતી સાથે બાથ ભીડનાર ધાન્યના ટગરા ઉત્સવ કરનાર, પોતે તો ગુપ્ત પણ જગતને પણ ગુપ્તકે તેથી તો તેને જગતની તાત કહેવાય છે. 'કણબી સોનાના ઝાકવા, એને ગુપ્તના રાખે મારો નાચ' એમ કહી ચારણ, બારોડો વાર તહેવારે તેમની પ્રશસ્તિ ગાય છે. આવા પાટીદારોના પરંપરાગત ઉત્સવો કે તહેવારો દુર્ગાને કેન્દ્રમાં રાખીને ગોઠવાયા છે. જે નીચે મુજબ છે.

- (૧) 'પલ્લી' બેતી દેવી ઉંજણી ઉપસાના
- (૨) શુકલ : વરસાદના દેવ ઉંબલી ઉપસાના.
- (૩) હળોતરા : પ્રથમ વરસાદ બેડના મુદ્રુત ની ઉત્સવ.
- (૪) ઉંજણી : પાઠ તેચાર થયાના આનંદનો ઉત્સવ.

પાટીદારોના મુખ્ય ચાર ઉત્સવો જે પ્રાચીન સમયથી ચાલ્યા આવે છે. પાટીદારોની વ્યવસ્થા બદલાતી જતી હોવાને કારણે હવે તે ઉત્સવો ઘસાતા જાય છે. તો કયાંક ઉત્સવ પૂરક બેવડાતા પણ જાય છે.

આગીયા વીર પેતાલના શુકન, ભાંખર :

ભાંખર ગામે આગીયા વીર પેતાલના શુકન જોવામાં આવે છે. જેમાં હાથિયા બનેલ પાટીદાર યુવાનો અને ઘુચરમાળ લટકાવી, કેડે લીમડાના પાન ખોરીને ગામમાં નિશ્ચિત માર્ગે ફરે છે. માગમાં વાદળી બનેલી બહેનો પાછી છાંટે છે.

મલાઈ માતાના શુકન, ગોરાદ :

ગોરાદ તા. ચાણસ્મા મુકામે ઈન્દ્રનું વાહન હાથિઓ કાઢવામાં આવે છે. આ હાથિયા ઉપર પાટીદારની જુદી જુદી સાખાના યુવાનો બેસે છે. હાથિયા ઉપર ઈન્દ્રનું ઇશ દેવવામાં આવે છે. હાથિઓ નીકળી મલાઈ માતાના મંદિરે જાય છે. આગળ પાટીદાર યુવાનો દોડતા હોય છે. બળદના જરવા ઉપરથી શુકન જોવાય છે.

મલાઈ માતાના શુકન, પાલોદર :

પાલોદર તા. મહેસાણામાં મલાઈમાતાના મંદિરે શુકન જોવાય છે. પાટીદારો સમક્ષ નાયકો સમાયણ, મહાભારતની કથા માંડે ત્યારે માળી ફૂલો લાવીને પાટીદારોને આપે છે. પાટીદારો ટોપી ઉપર ફૂલોનો હાર લટકાવે છે.

મલાઈ માતાના શુકન : પાલોદર :

જેઠ, અષાઢ, આવણ, ભાદરવો, આસો એમ પાંચ મહિનાના પાંચ કાળા ગોળા ઉપર બે નાના મોરીયા મૂકાય છે. વાદળીઓ આવીને તેમાં પાણી ભરે છે. જેને શુકનનો એક ભાગ ગણવામાં આવે છે.

ગણપતિ શુકન, ઊઠોર :

નિર્ધિત સ્થળે નાચકો આવેલી પાટીદારો સમક્ષ સંજે ત્રણ વાગે સમાચરની ઠંઠા મંડે છે. ઠંઠા સાંભળતા સાંભળતા ચોગ્ય શુકન જોઈને એકાએક પાટીદારો ગણપતિના મંદિર તરફ જાય છે.

ભાણસાવાકાના શુકન :

હળિયા બનીને જતા ગામના પાટીદાર સુવકો ઉપર વાદળીઓ બનેલી ગામની બહેનો પાણી છાંટે છે.

લોકસંસ્કૃતિ રજૂ કરતા કલાકારો સાથે અમૃત પટેલ